

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

ОСІННЯ ВИСТАВКА В МУЗЕІ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ ім. СКОВОРОДИ

У Музеї Слобідської України відкрито чергову виставку. Від весняної вона відрізняється тим, що на ній буде виставлено не лише окремі експонати, але також цілі колекції, які музеєві пощастило придбати за цей час. Характер експонатів виставки залежить не лише від випадкових придбань, а zarazом від тих завдань, які поставили собі співробітники музею, від командировок і т. и.

Музей Слобідської України має на увазі по-перше утворення відділу старого харківського театру. До цієї пори у справі сторінки цього минулого малося лише виображення старого харківського театру. Отже зараз на виставі можна буде побачити цінну колекцію афіш старого театру, а другу — портретів артистів, що перебували у Харкові за старі часи. Афіші цікаві не лише змістом, але й зовнішнім виглядом, форматом та матеріалом, на яким їх подано. Є на шовку, атласі. З афіш слід зазначити особливо такі. Афіша, що сповіщає про відкриття камінного театру Млотковського (у 1841 р.) Сталася вистава: „Федор Григорьевич Волков или день рождения русского актера“ — твір відомого Л. Шаховського. Серед артистів, що мали тут ролі, відзначаємо славнозвісного Соленика. Той самий Соленик приймав участь у виставі „Москаль Чарівник“, що грали у той час досить часто. Афіша, що зараз виставлена у музеї, відноситься до 1845 року. Як і завжди, Соленик виконував роллю Чупруна. Інтересно, що перед п'єсою та після її показували „фокусы“ — різні „механические и атлетические штуки“. Є афіша про виставу п'єси: „Бой-жінка“, соч. Г. Основ'яненка“. Маємо пояснення: „Действие в г. Харькове, на Ивановке“. Багато афіш про усіяк водевілі „анекдоти“, ліричні драми (не раз зустрічається ім'я Соленика); є цікава афіша своїм виглядом — з визерунками, чортами, совами до вистави „Іоанн Фауст, чернокнижник“ — трагедія в 5 действиях и одиннадцати картинах, в стихах, сочинение Клигемана, с принадлежащими к ней волшебными явлениями, блуждающими огнями, полетами, превращениями, провалами, адскими чудовищами, скелетами, летающими драконами и страшными во всех видах. Декорация п'я-

того акта представляет челюсти ада при осещении красным венгерским огнем. Последняя картина окончится огненным бриллиантовым огнем через всю сцену“. Досить приманок для глядача. Важлива дуже афіша, що являється документальним свідомством про гру Айри Ольдріджа в Харкові. Зазначають, що Ольдрідж був єдиним англійським актором, що грав у Харкові. Ольдрідж грав у п'єсах Шекспіра „Лір“, „Макбет“, „Венеціанський купець“, „Річард III“. Афіша каже, що грав Ольдрідж у Харкові також свою улюблену роллю — Отелло (21/XII 1865 р.) Є афіша також до водевілю, у якому любив мати роллю Ольдрідж — а саме „Трудно быть слугою двух господ или слуга - Мулат“. Рядом з об'явою про „Шельменка - деньщика“ єсть оповіщення про такі жахи, як „Могильный склеп“, „Бодяги“. Не забувалося російської романтики, як ось „Козьма Рощин“, „Светлана“. В антрактах, як свідчать інші афіші, читалося „малороссийские анекдоты“, співалося „малороссийские песни“. Вражає бідність звісток про українські вистави. Лише від 1882 р. є афіша про виставу „Був кінь та з'їздився“, де грав Кропивницький з Садовським. Вони ж приймали участь у відомому водевілі „Кум - мірошник“, та в опереті „Чорноморці“.

Афіші становлять цікавий матеріал до історії харківського театру XIX ст. Усіх афіш 87.

Друга театральна колекція — портрети різних артистів, що грали в тій чи другій п'єсі. Варт відзначити портрети одного з перших антрепренерів харківського театру та його дружини, Щепкіна, Дюкова, три рідких портрети Айри Ольдріджа, Є. П. Кадміної, талановитої артистки, якої постать змальована в п'єсах Соловцова (Є. Радміна), Суворіна (П. Рєпіна) і який Тургенєв присвятив своє оповідання „Клара Міліч“. Як відомо, артистка трагічно загинула у Харкові й похована на міському кладовищі.

Шевченківський куточок у музеї зараз збагатився цінною колекцією, оформленою Дан. Мих. Рудченком, який вже подарував численну шевченкіану до ВУАН (Дивись „Нова книга“ № 5 — 6). Колекцію складають „Кобзарі“ різних видань, цікава шевчен-

ківська література та кілька десятків портретів Шевченка. Є один у фарбах — американського видання. Сюди треба додати й збірку Д. Рудченка — різних плакатів до шевченківських вистав, програм, об'яв з текстами з його творів, марок з виображеннями Шевченка, його портретами на марках, цукерках то - що. А що найцінніш — офіровано зазавом портрета Д. Васковського, почтальйона, що розносив листи Шевченкові. Васковський живе й зараз у Харкові. Портрета ще ніде не видавалося.

Відділ рукописів музею має такі нові придбання: рукопис Гоголя „Лествица, возводящая на небо“ — на 95 стор., (з вхідною сторінкою, написаною Кулішем) містичного змісту, який ілюструє настрої Гоголя в останні часи його життя, листочок з його гербарію. Як відомо, Гоголь якийсь час дуже цікавився життям рослин (Див. збірник „Пам'яті Гоголя і Жуковського“), описував їх, збирав. В музеї є листочок з засушеними листками шафрану (*Srocus variegortus*). До гоголіани треба також додати сім малюнків Гоголя, також ще не виданих. (Можна вважати їх за знімки малюнків з ватиканських рукописів) і лист його до сестри Ольги (вже виданий Шенроком).

Окрім гоголівських експонатів до рукописного відділу увійшов „Сборник малорусских пословиц и поговорок“ складений Шишацьким — Іллічем у 1858 р. Збірник являє рукопис на 401 сторінку. Матеріалу надзвичайно багато, і він є важливим доповненням до збірника Номіса. До музею придбано й знімка з акварельного портрету Шишацького, ще невідомий досі портрет.

З військово-історичного московського музею передано до сл. божанського музею низку предметів старої зброї, а саме — лук, бердиш, турецький бунчук, колчан зо стрілами, топірець, порохівниця, козакий прапор, штандарт Сумського козацького полку, кінджали, кремневі пістолі, флінти, шаблі: турецькі, перські, козацькі. Інша зброя дуже цінна з художнього боку. З цього - ж музею одержано батальну картину (масло) та портрет (літографія) Катерини другої, а також інші малюнки.

Художній відділ музею збагатився на 15 картин з „Центрального хранилища Государственного Музейного Фонда“. З них особливо варто зазначити такі: Рєпін — „Українка“, Мікешін — „Гайдамаки“, Рачків, — „Портрет селянина-українця“, Ге, — „Зима“, Маковский — „На Україні“, Пімоненко, — „Дівчина з коромислом“, його ж — „Жертва фанатизма“, Куїнджі — „Мельница“, Похітонов — „Вполе“. Дуже гарне враження роблять картини, Пімоненка, Куїнджі та Похітонова. Картини значно поповнюють художній відділ, який, окрім численних малюнків С. Васильківського, має не таке вже велике зібрання других художників.

Придбано також численні картки з малюнками різних українських художників, портретами українських письменників й діячів, фотографії різних місцевостей України.

В етнографічному відділі на виставці бачимо ярма, рубель, важниці, баклагі; з тканин — плахти, намітки; в керамічному — вироби першого ком. керамічного заводу в Харкові, кафлі, межигірські вироби, цікавого опошнянського каламара та оригінальну „куришку“; далі йдуть музичні інструменти (стара сопілка), писанки, пряники і т. и.

До відділу „Старий Харків“ увійшли: портрет Сковороди (аквареля роботи худ. Уварова), гравюра „Старий Харків“, знімок з портрету „Харько, Слободської України осадчий“, що є на портретній виставі в Київському державнім музеї ім. Шевченка, малюнок апокрифічного характеру „Пелікан“ з відповідним підписом — віршем, малюнок з лисогорської чистоклітської криниці, що зв'язана з ім'ям Сковороди.

У відділі Васильківського виставлено його альбоми картин, орнаментів та срібного вінка, що покладено було на його труну підчас похорону.

До художніх придбань також треба приєднати колекцію зніmkів з старих гравюр — вид. Широцького та інших.

В музеї зараз закладається також куток старих харківських видань та праць перших слобожанських діячів, вчених то - що. На виставі тут бачимо видання 1837 р. твору Сковороди „Убогий жаворонок“, видання харківської університетської старої типографії. Її, як відомо, засновано напередодні заснування університету. До того часу у Харкові була лише невеличка типографія „Приказа общественного призрения“, ще з кінця XVIII ст. Каразін придбав для нової типографії необхідне приладдя; незабаром над'їхали й перші співробітники (чужоземці, звичайно). Перша книга, що вийшла з цієї типографії, була „Риторика“ Рижського, потім Шумлянського „О способах против пожаров“, Рижського теж „Введение в курс словесности“. Скоро типографія розпочала друкування книжок мовою латинською й чужоземними. У першому році свого існування типографія випустила лише дві книжки, далі 9, 18 і т. д.

З книжок, виданих цією типографією чи написаних першими харківськими діячами та вченими, виставка, між іншим, має такі цінні експонати: згадана вище „Риторика“ славновісного Рижського, його ж „Введение“, його ж переклад „Краткого физического и топографического описания таврической области“ Палласа (видання 1795 р.); твори Рижського довгий час, як відомо, мали значіння в історії письменства, а студентство дуже цінувало їх, і примірники його друкованих праць, на знак пошани, було несено за

його труною в жалібній процесії; далі відмічаємо Стойковича „Начальные основания умозрительной и опытной физики“ (1809), Каразина „Известие о филотехническом обществе“, дуже цікавий збірник „Речи, произнесенные в торжественном собрании харьковского университета, бывшем 17 января 1812 г.“ (1812). Тут є промови Дегурова, Гавриїла Успенського (Рассуждение о древности и достоинстве законов российских), Швейкарта; збірник промов 1814 р. (Срезневського, Шада — *De libertate Europae vindicata*, та інших; збірник 1915 р. з промовами Громова, Дубровича, Пауловича; „Российская риторика“ Могилевського (1817), його-ж „Слова и речи“; „Сочинения и переводы студентов харьковского университета“ за різні роки, починаючи з 1820-го. Особливо в данім разі інтересні такі: Байкова „Рассуждение о движении волн и звука“, Попова „Краткое обозрение начала, постепенного возвышения и успехов российской словесности“, Прото-

попова „О красноречии и успехах одного между древними и новейшими народами“ та інші. Усі ці книжки — раритети й мають вже ціну стародруків, дорогих для Слобожанщини, особливо праці Рижського та Шада, якого на виставці бачимо і знамениту у свій час працю „*Institutiones Philosophiae universae*“. Добре відомо, яку роль відіграла ця праця в його судбі. За „вольнодумство“ Шад був звільнений з університету, й йому довелося виїхати не лише з Харкова.

Остання виставка має не лише художню та етнографічне значіння, вона свідчить, що музей набуває все більше й більше ваги, як місце, де можливе провадження науково-дослідчих робіт в галузі історії України, її мистецтва, побуту, виробництва, думки та інших боків народнього життя.

Музей щиро закликає усіх тих, кому дороге життя України, до співчування та допомоги.

Ів. Єрофієв

ЛІТЕРАТУРА

* Пролетарська художня бібліотека. Видавництво „Український робітник“ приступило до видання „Пролетарської художньої бібліотеки“ на українській і російській мовах.

Першими на обох мовах будуть видані твори: Салтикова-Щедріна, І. Франко, Д. Лондона, М. Хвильового, ІІ. Тичини й инш. Бібліотеку редагує А. Б. Гатов.

* Українські поети в перекладах Ф. Сологуба. Олександром Гатовим, який редагує збірник поезій П. Тичини в російських перекладах, одержаний переклад поезій П. Тичини, зроблений відомим російським поетом Федором Сологубом.

Ф. Сологуб перекладає Т. Г. Шевченка, Зараз він веде розмови з ДЗУ про видання українських поетів в російських перекладах.

* Сучасна літературна Україна. За редакцією С. Пилипенка та А. Гатова готується збірник сучасної української літератури, поезії та прози, в якому будуть вміщені характерні твори (по вибору авторів), їх автобіографії, бібліографії і портрети.

Збірник вийде двома мовами — українською та російською, а проза й німецькою.

* М. Хвильовий російською мовою. В ближніх числах „Огонька“ почнуть друкуватися оповідання М. Хвильового в перекладі А. Гатова.

* П'єса Альфонса Паке. „П'єси в Чикаго“, що проходила в 1923 - 1924 р. з великим успіхом у Берліні, перекладена і пристосована до нашої сцени А. Гатовим і А. Дейчем.

Вищою Репертуарною радою УСРР, п'єса дозволена до постановки і режисер Г. Юра має на меті поставити „П'єси в Чикаго“ в Держдрамі 1925/26 р. наступного сезону.

* „97“ на російській мові. Відома п'єса М. Куліша „97“ перекладена на російську мову А. Гатовим. Переклад ухвалено і рекомендовано до постановки Вищою Репертуарною Радою УСРР.

* Нові твори. Єврейський поет Д. Волкенштейн написав і віддав до друку роман „Кров“, присвячений 1905 рокові.

* І. Ферер видав збірку поезій „Камінь до камня“.

* Повернувся з Німеччини єврейський поет Л. Квітко. Зараз він перебуває в Харкові.

* Г. Лейвик. До Харкова приїхав із Америки відомий єврейський поет Г. Лейвик.

* Нова комсомольська газета. На засіданні бюро ЦК ЛКСМУ, ухвалено організувати нову газету — центрального органу Комсомолу України — „Комсомолец України“. Нова газета виходитиме через день українською мовою. Газету побудовано буде, як провідний комсомольський орган.

НАУКА Й МИСТЕЦТВО

* Катедра по фізкультурі. В біжучому учбовому році в Харківському Інституті Народньої Освіти введено першу на

Україні катедру по фізкультурі. Професором призначено д-ра Бляха.

* Конкурс на музичні твори.

присвячені 1905 рокові. Головопліт-освіта оголосила конкурс на музичні твори, присвячені річниці революції 1905 року. Для премії асигновано 600 карб. Строк конкурсу був — 1-е жовтня.

* Видання оркестрових партитур. Українське музичне т-во ім. Леонтовича розгортає свою видавничу діяльність і в найближчий час приступить до видання оркестрових партитур.

* Квартет ім. Леонтовича. При музичному т-ві ім. Леонтовича зформовано струнний квартет в складі: 1 скрипка — Сергій Бружанинський, 2 скрипка — Олександр Ілевич, альт — Микола Терпі, віолончель — Йосип Гельфандбен. Художній керівник А. А. Нездатний.

До репертуара квартету включено твори українських, російських і чужоземних композиторів. Буде дано цикл концертів із творів сучасних композиторів.

* Український театр „Жива Газета“. Відділ мистецтв Політосвіту управління разом з ВУРПСом намітив план організації в Харкові українського театру „Жива газета“. Згідно плану театр мусить бути постійним провідником заходів Політосвіту серед широких кол працюючих мас. Виступ театру мусить уявляти вечір, складений з окремих коротеньких шматків на тему дня, зв'язаних спеціальною театральною будовою.

Організаційний характер театру: мандрівний театр, з трупю в 15 акторів, невеликим, технічно-адміністративним апаратом. Трупа буде вести щоденний репертуар, або на перших часах виступатиме 3—4 рази на тиждень по клубах Харкова. Випуск газети — раз на місяць. Друкування номера — окремим збірником або при журналі „Робочий клуб“.

Обсяг діяльності — клуби м. Харкова, підприємства та райклуби околиць, показові вистави в центрі міста і, нарешті, велика подорож на кінці сезону по країні.

Взявши за приклад Московський театр „Синя блуза“, українська „Жива газета“ мусить уникнути форми вияву останнього: голої агітації, що лише закликає глядача, але не переконує його, згадування про певну справу без побутового аналізу її і захоплення формою естрадового театру та кабаре. Натомість, українська „Жива газета“ повинна використати всі форми й досягнення Радянського театру, що можуть бути для нього корисними. Зокрема, використати форми українського побутового театру: пісні, гопак, мелодраму, а також старовинного театру: вертеп, ляльковий театр то-що. Протягом своєї діяльності театр мусить держати тісний зв'язок з самодіяльними майстернями та клубами.

Художнє керування в руках відділу мистецтва.

* Державна опера. Відкриття сезону в Державній опері відбулося 3 жовтня опе-

рою „Сорочинський Ярмарок“ муз. Мусоргського - Кюї-Толстякова, постановка режисера Боголюбова. Текст частково переробив Остап Вишня. Художнє оформлення „Сорочинського Ярмарку“ — Петрицького.

* Режисер Лесь Курбас дав згоду на постановку опери з робітничого життя „Луїза“, муз. Шерпантьє. На постановку опери „Долина“ Дальберо та „Майстерзінгери“ Вагнера приїздить режисер Великого Московського театру Лапицький.

* Єврейський Держтеатр. Праця в єврейському держтеатрі почалась 20-го вересня. Зараз репетирують п'єсу „Ін брен“ (В огні) з життя євреїв на Україні в роки громадянської війни. Ставить п'єсу режисер Лойтер. Прийнято до постановки другу п'єсу „Пурім шпіль“, єврейський балаган, складений на підставі народної єврейської комедії. Сезон відкривається в перших числах грудня. На постановки запрошено художника Рибаката композиторів Пульвера й Міллера.

* Подорож капели ДУХ по Донбасу. Держ. Укр. Хор ім. М. Леонтовича під керуванням Ф. Соболя закінчив місяць музичної роботи в Донбасі. План і зміст роботи розраховані були на те, аби познайомити робітництво зі станом музично-хорової справи в УСРР, продемонструвати на місцях в основних моментах досягнення нової революційної музики до слів сучасних пролетарських поетів. Крім лекційно-концертної роботи, капелою чимало передано було роботи організаційної. — Місцеві хоргуртки інструктувалися що до змісту й методів хорової роботи серед робітництва, діставали від капели музичну бібліотеку з 200 нових революційних пісень і гармонізацій сучасних українських композиторів, зв'язувалися з капелою для постійного постачання музичного матеріалу; при деяких клубах за вказівками капели покладено масову хорову роботу.

В посвідках про роботу ДУХ'а шахтарі Донбасу висловили цілковите задоволення своє, відзначивши, що на концертах капели вони чули свою пісню пролетарську і революційну, що пока зовахудожня робота є конче необхідна на місцях для піднесення революційно-мистецької свідомості робітництва в добу будови радянської культури, що така робота сприяє здійсненню ударного завдання роб.-сел. республіки по українізації.

Зважаючи на категоричні бажання робітників обслужити їх як-найпо-ніш, капела змушена була залишатися майже на кожній копальні чи заводі днів на 2-3. За місяць обслужено всю Артемівську округу й частину Сталінської: улаштовано 27 концертів.

Капела повернулася до Харкова шефом шахтарського хоргуртка Щербинівських копальні і хору залізничників Червоного Лиману.

Ф. Соболю

КИЇВ

* Комісія заходознавства й америкознавства УАН. Потреба ширшого ознайомлення з культурою Західної Європи та Америки, критично-наукового дослідження й вивчення тих загальних підстав, на яких вона збудована, вивчення творчої, побутової й економічних підвалин цієї культури — заставила звернутись до 1-го Відділу Укр. Академії Наук ініціативну групу співробітників Академії з закликом організувати для цього відповідний науковий апарат. УАН поставилась дуже уважливо до цієї заяви і в своєму першому засіданні 1 відділу ухвалила утворити комісію Заходо-й Америкознавства УАН на чолі з проф. Є. К. Тимченком. Комісія ця має бути поділена на декілька секцій для планового досліджування окремих галузей науки, що ближче стосується до поданого в своїй назві комісії, завдання: історії літератури й мовознавства, економіки та соціології, побуту, мистецтва. Комісія має в своєму плані також вивчення східних нацменшостей на Україні, та Західної України.

З громадського боку комісія ставить собі на меті поширення тих знань серед відповідних кол громадства шляхом популярних викладів, курсів мов, керівництва гуртками, де можна було б розмовляти на чужоземних мовах і т. и.

Один із державних трестів дав принципову згоду передати до бібліотеки комісії частину своїх фондів літератури на чужоземних мовах.

За інформаціями, що до участі в праці звертатись до в. о. керівничого Комісії Федора Савченка, шоденно від 2—3 год. Істор. секція УАН, вул. Короленка 37, 12-а (другий поверх).

Перше прилюдне засідання комісії Заходо-й Америкознавства відбулося в понеділок 23 листопада. Програм цього засідання складався з доповіді: пр. Євген. Тимченко, (голова комісії) — вступне слово. Федір Савченко: Пам'яті Ернеста Дени й Люї Леже. Михайло Калінович: Жозеф Конрад (Життя та творчість).

* Всеукраїнська фото-виставка. Кооперативне товариство фото-технічної промисловості „Фототехпром“ у Києві (вул. Вороського № 35) має намір улаштувати в зимі поточного року всеукраїнську фотографічну й фото-промислово виставку.

За попередніми відомостями на виставці фігуруватимуть найкращі досягнення сучасної української наукової портретової та художньої фотографії.

Окремо мається на увазі влаштувати відділ рентгено-фотографії та фото-кореспондентської справи.

Найкращі роботи винагороджені будуть грошовими преміями та почесними відозвами.

Фото-промисло-й відділ виставки демон-

струватиме новіші досягнення фото-промисловості УСРР, СРСР та закордону.

Мається намір закликати до участі у виставці більші закордонні фото-промислові фірми та редакції поважніших фотографічних часописів.

Своєчасно подамо до відому читачів докладніші відомості що-до виставки.

* Конференція керівників музичного виховання. Музичне товариство ім. Леонтовича веде підготовчу роботу до скликання в Києві конференції керівників музичного виховання в трудових школах. Завдання цієї конференції — з'ясувати потреби трудових шкіл що-до музичної підручної літератури, щоб згодом ці потреби задовольнити, притягнувши до роботи керівників музичного виховання трудових шкіл та композиторську майстерню.

* Березіль. При мистецькому об'єднанні „Березиль“ утворено комісію в справі святкування 10-тиріччя театральної праці на Україні головного режисера, народного артиста Республіки, Л. Курбаса. До України Курбас кілька років працював у галицькому театрі.

Режисерський штаб об'єднання провадить працю над виробленням планів зразкових постановок та підготовляє матеріали, щоб видати підручника для зразкових режисерських постановок.

* Станція мови та термінології при режштабі М. О. „Березиль“. Для вдосконалення мови в мистецькому об'єднанні „Березиль“ та для розроблення української театральної термінології засновано при режштабі МОБ'у станцію мови та термінології.

Станція мови за деякий час має розробити за допомогою Академії Наук українську театральну термінологію та видрукувати словник.

На штатну посаду знавця української мови запрошено Ніковського, який уже приступив до читання лекцій з історії розвитку живої української мови і який активно працює теж і в станції мови та термінології.

* Музичне товариство ім. Леонтовича у Києві. Київське музичне т-во ім. Леонтовича розробило план дальшої видавничої діяльності, беручи на увагу ті матеріали, що одержано з периферії. Місячник „Музика“ буде реорганізований і його видаватиметься двома окремими виданнями — місячником з більш науковим ухилом та двотижневиком, що обслуговуватиме тих, хто працює на музичному полі. Нотну літературу видаватиметься не лише вокальну, але й інструментальну. В першу чергу буде видано уривки з музики Вериківського до п'єси „Сорочинський ярмарок“ (постановка театра

ім. Михайличенка), народні пісні в розробці Ревуцького, романсова література Радзівського, Ревуцького, Вериківського та инш. Т-во має також видати цілу низку підручних покажчиків для керівництва музгуртками клубів, сельбудів то-що.

* Театр ім. Тараса Шевченка. Відкриття сезону відбулося 15-го жовтня. На головного режисера запрошено Л. Клещеву і черговим режисером Свіцова (Московський театр ім. Комісаржевської).

Театр переформовано. З основного складу залишилися актори: Мещерська, Сидоренко, Милорадович, Ф. Левицький, Мішта, Хорошун, А. Крамаренко, Осташевський, Біляшенко, Пелашенко та инш.

У виробничому плані 12 нових постановок. Протягом сезону в театрі відбудеться святкування ювілею артистів — Мещерської та Левицького, а також 7-мілітній ювілей театру, що припадає на листопад.

При театрі є режисерсько-акторська майстерня. Намічено зв'язок з майстернею „Березиль“, робітничими клубами, червоноармійськими та сельбудами.

Театр видає неперіодичний друкований журнал „Шевченківці“.

* „Златопуз“. Театр „Березиль“ одержав з Парижу авторський примірник „Златопуз“ — сатири-фарса на 3 дії — Кромлінка (автора „Великодушного рогносоця“). Цікаво відзначити, що французький уряд заборонив виставляти цю п'єсу по французьких театрах.

Право на виставу цієї п'єси протягом трьох років має тільки „Березиль“. Ставитиме „Златопуза“ — головн. режисер Лесь Курбас.

* Могила Т. Г. Шевченка в Каневі на Київщині. Раднарком об'явив могилу Т. Г. Шевченка (загальною площею біля 4 дес.) державним заповідником Територія ця передана в розпорядження Наркомосу.

НА ПОЛТАВЩИНІ

РОМЕНСЬКИЙ МУЗЕЙ: ЙОГО ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

і (З нагоди п'ятиріччя існування)

Роменщина сама по собі є багатою нивою для наукової дослідчої та історичної роботи. З одного боку — природні багатства Роменщини (різноколірві глини та піски, що досі не розроблюються, та великі залежі гіпсу під самим Ромном); з другого боку — надзвичайно цінні пам'ятники старовини — кургани, що один вчений налічив понад 400 на протязі п'яти верст під Ромном. Роменські городища остільки значні науково, що навіть в чужоземній археологічній літературі відомі під назвами „городища Роменського типу“, „городища Аксютинського типу“. Грунт для заснування музею та його роботи, як бачимо, добрий і про нього багато говорили ще до революції, але певно, що музей не був би заснований, коли-б не радянська влада.

*

Роменський музей закладався та збирався тоді, коли ще греміли громи громадянської війни і стало все руйнуватися.

Ром. Музей справедливо міг-би лічити початок свого існування з 1919 року, ще до Денікинської влади, коли під орудою художника М. М. Семенчика заснувалося „Роменське т-во охорони пам'ятників старовини та мистецтва“.

Це товариство почало збирати бібліотеки колишніх поміщиків. Забрано було частину жандарського архіву. Але денікинщина припинила цю роботу.

Відновило свою роботу товариство лише

на весні 1920 року. Тепер уже Наросвіта взяла на себе матеріальні турботи про майбутній музей. Десь для експонатів, яких було вже понад 300, відвоювали кімнату. Зібрали бібліотеку в 1700 томів.

Влітку 1920 року велоса розкопки славіянського городища в Ведмежому, які дають надзвичайно великі результати, а 28 листопада 1920 року відбулося і відкриття музею.

На цей час музей уже має ентомологічну колекцію (коло 1000 експ.), колекцію зоологічних препаратів, фарфор, ікони, меблі, гроші, книжки.

Збираються вироби друку. В музеї зосереджені поліцейський та жандарський архиви та архіви решти передреволюційних установ.

При музеї утворюється наукова колегія, робота набирає планового характеру. Значно поширюється бібліотека.

Музей поповнюється експонатами старої зброї, церковної археології, фарфору то-що.

Літом 1922 року проведено розкопки в слов'янському городищі урочища Манастиріще на правому березі Ромна, в якому знайдено різне господарче приладдя, посуд з орнаментом та різні костяні і кам'яні вироби.

Робота, що провадить музей, дає себе знати. Популярність музею росте. Ростуть і кріпнуть зв'язки з селом, через відоміших селян, що своїми дарунками багато сприяли поширенню музею. Так напр.: з Корвинця селянин подарував музеєві 19 примірників старинного посуду, що його знайшов, копаючи колодязь, на глибині 1 метру;

із Ярмолинців одержано два шматки бивня мамута; з Плавинища та Бузок — старі ікони та церковну утвар; селянин з м. Срібного (Прилуччина) доставив музеєві 600 прим. срібних грошей.

Зав'язані музеєм зв'язки і з вищими науковими інстанціями — ВУАН, Академією матеріальної культури (Москва) та історичним музеєм (М.).

Нині музей з однієї кімнати розрісся в соціальну установу, яка займає цілий двохповерховий будинок на 16 кімнат.

Має музей такі відділи:

1) Революційний — з 60 експонатами. Не виставлено понад 3000 експонатів за браком місця та можливості улаштувати вітрини. Виставлені лише найбільш характерні примірники, що ілюструють зміну влад на Роменщині.

2) Природничий — 2275 експон. (флора, фауна, ґрунт Роменщини). Особливо цінна ембріологічна колекція. Теж багато не виставленого.

3) Промисловий — 35 пр. (головні колекції місцевих виробництв).

4) Шкільний — 103 пр., де виставлені роботи учнів трудшкіл. Відділ дуже ціннять місцеві педагоги та уважно завжди оглядають одвідувачі музею.

5. Відділ мистецтв — 150 експ. (портрети 18 ст. шк. Левицького та Боровиковського; малюнки Брюлова, Чумакова та сучасн. укр. та рос. художників; колекції фарфору китайського, саксонського, севрського та старих російських заводів. Особливо цінна фарфорова мадонна роботи майстерні Робіо 15 — 16 ст. (Італія). Репрезентований фарфор імператорських майстерень Наполеона в Італії. В цьому ж відділі — бронза, мармурові вироби, меблі 18 ст. стилю „Рококо“, свічало 18 ст. в оправі чеканного срібла і т. и.

6. Відділ Археології має 1072 експ., при чому багато не виставлено. Представлені культури: 1) кімерійська (поховання скорчених), 2) скітська, 3) грецька, 4) слов'янська. Серед інших експонатів є гарно одшліфований кам'яний молоток, кістки (бивні та позвонки) мамута та льодового періоду носорога. Багато експонатів, здобутих власними розкопками. Серед них посуд унікальним кімерійської доби.

7. Від. етнографічний має 463 експоната (вишивки, кераміка, с.-г. приладдя, зброя і т. и. Між іншим добре зхоронений чумацький віз та старинні плуги (один на 5 пар

волів) та дряпач, що завжди з'являється об'єктом гострого зацікавлення одвідувачів селян.

8. Відділ церк. старовини має 76 експонатів (старовинна українська іконографія, церк. утвар від 18 ст. Цікаві: ікона польської роботи, з обличчям італійської школи та чисто українським одягом; церковні врата, різані з цілого шматка дерева половини 18 віку).

Бібліотека музею складається з понад 14.000 томів, що зібрані переважно з колишніх панських бібліотек. З цих книжок, понад 2500 на чужоземних мовах: латині, англійській, німецькій, французькій т. и. Багацько книжок з 18 ст. З книжкових раритетів слід відзначити:

1) *Teatri humanae vitae* 1589 р. 3 томи.

2) *Theatri Europae* — 1647 р.

3) *Tomus quartus omnium operum Martini Luteri* — 1574 р.

4) *Statut wielkiego Xigstwa Litevskiego* (з усіма додатками з 1588 по 1744 рік).

5) Поетика (рукописне зібрання хрїй та одкладене учнями Київської Академії) 1774 р. Є багато рукописів, документів XVIII — XIX століть, але за відсутністю коштів вони не впорядковані.

Є при музеї також лабораторія та фото-лабораторія. З робіт першої слід відзначити колекцію, що вона готує зараз, яка має показово доводити закон еволюції Дарвіна.

На чолі музею стоїть зараз фундатор його М. М. Семенчик. 28 листопада музей святкуватиме п'ятиріччя свого існування і треба сказати, що в шостий рік свого існування музей вступає з честю.

В. Писаревський

* Театр ім. Шевченка. Відкриття театрального сезону в Полтаві відбулося 15 жовтня. На головного режисера запрохано Л. Клещеву і черговим режисером Свіцова (Московський театр ім. Комісаржевської). Театр переформовано. З основного складу залишились актори: Мещерська, Сидоренкова, Милорадович, Ф. Левіцький, Мішта, Хорошун; Крамаренко, Осташевський, Біляшенко, Пелашенко та інші.

У виробничому плані театру 12 нових постановок.

При театрі є режисерсько-акторська майстерня.

Театр видає не періодичний друкований журнал „Шевченківці“.

НА ЧЕРНИГІВЩИНІ

* С. Гирявка, Конотопської округи — Шевченківка. В Гирявці, після пробування тут Т. Шевченка і смерті Лазаревських, zostалися деякі пам'ятки про Шев-

ченка; де-що з них передано до Конотопського музею, а де-що зостається в Гирявці. Як відомо, Шевченко дуже приятелював з братами Лазаревськими, що походили з с. Гирявки

Лазаревські жили в Петербурзі і тільки іноді наїздили до Гиравки, де постійно жила їхня мати Офанасія Лазаревська, до якої Шевченко ставився з великою пошаною. Мандруючи по Україні, він приїздив погостювати до Лазаревської в Гиравку і прожив в Гиравці деякий час, згадуючи в щоденникові про цей побут в Гиравці — з особливою теплістю. Лазаревських з Шевченком звязувала тісна дружба. Коли Шевченко був на засланні, Лазаревські допомагали йому — матеріально й морально, присилаючи гроші, оливці для малювання то-що. Відомі вірші, присвячені Шевченком Лазаревському, портрети Лазаревських, мальовані Шевченком. На руках

одного з Лазаревських Шевченко й помер. О. Лазаревський (відом. історик України) перевіз останки поета з Петербургу на Україну. Сучасник Шевченка, відомий з його біографії маляр Ченстохівський, — увіковічив дружбу Шевченка з Лазаревськими на іконі Тараса і Михайла, що перебуває в Гиравській церкві (на іконі український напис Ченстохівського).

На спомин про це приятелювання Шевченка з Лазаревськими і про побут Шевченка в Гиравці кілька часу тому виникла думка перейменувати Гиравку і тепер с. Гиравка носить назву Шевченківка.

В. Р-ко

РСФРР

МОСКВА

* Музей мистецтва. Московський музей мистецтва за останній час поширився відкриттям трьох нових залів: італійської, французької та коптської.

Надзвичайно багаті французькі залі, що охоплюють історію французького малярства від початку XVII до середини XIX віку. Разом із колекціями Морозова й Щукина вони дають найбагатіший огляд французького малярства. Надто багато є цінного в кімнаті відданих для барбізонців і представників розквіту XIX століття.

В італійській залі є надзвичайно цікаві примітиви Тосканської школи, Сієнської та флорентійської, а також картини XVIII віку.

У коптській залі є дуже велика збірка рукописів і тканин.

За найближчого часу є думка розгорнути ще три залі з творами англійських, іспанських та німецьких майстрів. Тоді кількість залів досягне десяти й музей мистецтва в такий спосіб стане систематично витриманою колекцією західного мистецтва.

* Асоціація режисерського молодняка (АРМ). Гурток Московських молодих режисерів утворив асоціацію режисерського молодняка, яка ставить собі за мету утворювати видовища (театр, кіно, цирк, клуб) з настановленням на широкі робітничеселянські маси й виробляти теорії видовищ на підставі марксизму. Асоціація веде завзяту боротьбу зі всіма формально-ідеологічними явищами й виробниче-побутовими основами сценічного мистецтва, які мають класово-ворожі підвалини. АРМ провадить свою діяльність, підтримана від художнього відділу Головногополітосвіти й Московського Пролеткульту, які забезпечили асоціації продукційну базу і всебічне використання сили артистів: притягнення педагогів, режисерів,

інструкторів, теоретиків. До робіт науково-дослідчої групи притягається теоретиків: Арватова, Брика, Степанова, Третьякова і ін.

* Ц.Д. робітників мистецтва поширює свою діяльність. Організується низку секцій. Комітет державних музичних шкіл намітив спеціальну секцію музикантів педагогів, яка улаштовуватиме доклади, виступи лекції й концерти.

* Результати конкурсів. Відбулося засідання журі конкурсів на літературно-сценічні й музичні твори, що були об'явлені від комісії Президії ЦВК РСФСР в ознаку 20 річ. 1905 року. Журі визнало, що ні один із творів, надісланих на конкурс, цілком не задовольняє вимог конкурсу. Із 12 музичних творів (для оркестри, хору, сольного співу і ін.), надісланих на конкурс, журі ухвалило другу премію 100 карб. за композицію для хору Васильєва-Буглая, що була надіслана під девізою „Пролетарі всіх країн, єднайтесь!“ Але журі ухвалило преміювати цей твір лише за тією умовою, що автор зробить його легшим виконувати. П'єси, надіслані на конкурс в кількості 175, на думку журі, не могли бути премійовані тому, що вони всі мають основні дефекти — невиразність образів і мови — незнання сцени, ідеологічну невитриманість і т. д. Декілька надісланих п'єс зі згодою авторів використав Пролеткульт для „глубинх постановок з невеликими переробками, скороченнями то-що.

* Літературна хроніка. У виданні КУБУЧу цими днями виходить збірник „Ленін і искусство,“ уложений за редакцією С. Дрейдена. До збірника входить все написане Леніним із питань мистецтва і низка спогадів та документів. Розмір збірника 4 друк. аркуші.

ЛЕНІНГРАД

* Дарунок історика Щоголева. Історик Щоголів подарував Академії Наук старовинну єврейську граматику, видану в 1760 р. Ця граматика належала М. В. Ломоносову. На граматиці зберігся автограф Ломоносова латинською мовою.

* Архів Суворина. Рукописний відділ Ленінградської публічної бібліотеки видає перший том матеріалів із архіву Суворина. Сюди входять листи російських письменників до Суворина: Ф. М. Достоєвського, А. Н. Островського, М. Є. Салтикова, - Щедрина і Л. Толстого.

* Праця В. Л. Львова-Рогачевського. Критик Львов-Рогачевський закінчив роботу „Тургенев, його життя і творчість“ і незабаром виходить його цінна книга, над якою він працював з Мандельштамом: „Робітниче - селянська література“, покажчик за 25 років.

— Ленгиз прийняв до друку книжку В. Алексєєва „На родині Леніна“ по матеріалам Ульянівського Іспартвідділу. В книжці вміщені не оголошені до цього часу портрети Леніна та його дружини, а також не друквані знімки будинків, де жив Володимир Ілліч і знімки м. Ульянівська.

— Ленгиз прийняв для видання книгу Б. Пастернака — „Карусель“.

— У виданні журналу „Жизнь искусства“ вийшли „Беседы с Анатолием Франсом“ Н. Сегюра. Книга являє виключний інтерес. Переклад зробив М. Деми за редакцією М. Лернера.

— Ленгиз випустив новий твір Б. Пільняка „Машины и волки“. В книжці виявлені два світи: російська, селянська стихія „волки“ і стихія міська, індустріальна („машины“).

— Ленгиз випустив збірник нарисів Л. Сейфулиной „В стране уходящего Ислама“. Нариси ці є наслідком подорожі Сейфулиної по Туреччині.

— Ленгиз випустив книгу А. Толстого „Союз пяти“. (Оповідання). В новий збірник оповідань Толстого увійшли кращі його оповідання, написані за останній час.

* Єдиний український трудовий колектив. Постановою ОТЕ соробмиса підтверджено, що в Ленінграді може працювати тільки один український колектив і виступів інших українських гуртків не повинно бути. На підставі цієї постанови Ленінград - посередробмис сформував єдиний український трудовий колектив під художнім керіванням В. Разсудова - Кулябки. Колектив цей розпочне зимовий сезон на Раз'єзжей 15, п'єсою М. Куліша „97“.

КРИМ

СПРАВА КРИМОЗНАВСТВА

Симферополь — Євпаторія

Краєзнавча праця, що широко почала розвиватися по СРСР, що перекинулася навіть у далеку від нас Манджурію та Монголію (див. „Краеведческие учреждения СССР, справочник, Лен. 1925, вид. Центр. бюро краеведения), звичайно, не минула Криму — частини Радянської республіки, частини, що так багата з історичних, етнографічних та продукційних боків. В Криму є нині низка підсобних гуртків, музеїв, установ, які допомагають, чи являються центрами краєзнавчої праці. Ось головніші з них: Крымский Государственный заповедник (Алушта), також біологічна станція, Музей-дворец (у Бахчисараї), де переводиться охорону пам'яток матеріальної культури, що допомагає вивченню татарського періоду XIII—XVIII в.в., філія цього музею в „Чуфут-Кале“ — печерному місті; музей побуту в Коккозах, коккозька етнографічна станція, євпаторійський археолого-етнографічний музей з його відділом у караїмським Музеї; керченський відділ російського гуртка вивчення Криму; також історико-археологічний музей та мит-

ридаський і картинна галерея; карадагська наукова станція в Отузах, місце дослідчої праці у справі різних відділів природознавства; севастопольський відділ дослідження Криму, в Севастополі - ж — музей краєзнавства при „Доме просвещения“, музеї — історичний, пам'ятки оборони, музей ім. Л. Толстого, біологічна станція Рос. Ак. наук; в Симферополі є „Крымское общество истории, археологии и этнографии (бувша тавр. комісія), також Центральний Музей Тавриди, з відділами художнім, археологічним та природознавчим; природознавчий відділ Центрального Музею Таврії ім. Леніна з відділами зоологічним, ботанічним, геологічним та іншими; кримський гурток природознавців при кримському університеті; геологічний гурток при відповідному кабінеті університету; судакський відділ російського товариства дослідження Криму; теодосійський відділ того - ж товариства, також музей старовини та галерея Айвазовського; ялтинський відділ дослідження Криму, також музеї: краєзнавства, східний, художній, музей ре-

волюції, Державний Нікітський досвідний ботанічний садок і інше.

Олин вже перелік цих краєзнавчих місць свідчить, як широко розгортається праця, тим більш, що деякі з установ існують вже не перший рік.

Зараз ми зупиняємось на кримознавчій роботі, як її провадиться в двох місцях Криму — Симферополі та Євпаторії.

Кримознавство — питання близьке для України, остільки Крим зв'язаний з Україною з економічного боку. Зв'язок цей не почався учора, а сягає на кінець XVIII ст., не кажемо про давнє минуле. І тому зрозуміло, що початок дослідження Криму самими українцями чи тими, хто був як зв'язаний з Україною впадає на попередні часи.

Справа кримознавства має низку праць, що чіпають різні боки життя Криму ще в колишньому. Кримознавець не мине їх. У свій час складено проф. Арс. Ів. Маркевичем показника праць про Таврію, де зазначена чимала кількість дослідників. Звичайно, треба визнати, справа кримознавства не була остільки широкою, якою вона стає зараз, до того вона йшла шляхом археології, історії, етнографії, питання продукційности країни було на боці. Отже, коли розуміти краєзнавство широко, слід визнати, що в данім разі і частина попередніх праць має значіння. Ми не будемо зазначати далеких для нас імен; пригадаємо ближчі. Для нас цікаві такі праці, як Марко Поло — путешествие по Татарии; Летопись Самовидца, Боплана — чи його історія України, чи книжка про Крим та українських козаків XVII ст.; Мартин Броневський склав опис Крима ще у 1578 році; Митецький — О казаках запорожских. Ці автори відомі в історії дослідів і України; з пізніших імен зазначимо: Андрієвського (Крым и крымские татары), Голицин (Поездка в Полуденную Россию и к берегам Тавриды в 1844 г.); Голубовський П. В. (Болгары и хазары, восточные соседи Руси при Владимире I); Данилевський Г. П. (Письма из степной деревни); Демідов Анатолій (Путешествие в южную Россию и Крым через Венгрию, Валахию і Молдавию, 1837), Закревський (Описание Крыма), Измайлов Вл. (Путешествие в Полуденную Россию в письмах); Каразін В. И. (Безпристрастный взгляд на южный берег Тавриды); праці Кеппена, Кондарахі (Кримські легенди, звичаї кримських татар). Максимович М. (Письма о Киеве и воспоминание о Тавриде); Мурав'їов (Впечатления Украины и Севастополя); Скальковський (Опыт статистического описания новороссийского края); Сумароков (Досуги крымского судьи); Терещенко (Очерки новороссийского края); Яшуржинський та Бережков (про невільників у Криму, про народні звичаї та пісні) і др. Подане цими авторами увійде, безумовно, як цікавий мате-

ріял до кримознавства. Були і спроби систематичного більш-менш дослідження Криму з історичного боку. Розуміємо працю співробітників „Известий Таврической архивной ученой комиссии“. Нині ця комісія перетворилася у товариство історії, археології та етнографії і зв'язалася тісно з новим кримським університетом (в Симферополі). Отже, на перший план нині висувається робота „Крымского общества естествоиспытателей и любителей природы“. Це товариство ще до війни розпочало свою музейну й дослідчу працю, видаючи також свого журналу. Воно-ж з цього часу утворює „секцію кримоведения“. Секція ставить собі всебічне дослідження Криму, розповсюдження відомостей про нього, провадить дослідження з боку певних завдань, допомагає різним установам, організаціям і особам в розробці питань кримознавства, подає довідки, виконує по змозі доручення що до складання програмів, керування екскурсіями, а також виготовлення музейного матеріалу. З огляду широкого обсягу питань, що торкаються Криму, до складу секції бажається вступ і сторонніх з усіх тих, що цікавляться питаннями кримознавства. Секція, звичайно, вступає до контакту з різними установами, організаціями й особами, що працюють у близьких галузях. Секція має свій штат; кошти її складаються з належних асигнувань, допомог, прибутків від продажу видань, від улаштувань екскурсій, лекцій і т. и. Відбулися вже численні засідання з докладами. Велика кількість докладів має бути подана. Ось деякі теми їх, що ілюструють цикл питань секції: почвенные зоны Крыма, метеорологические условия урожая в Крыму, артезианские воды в Крыму; геологическая история Крыма, горная охрана курортов; соляная промышленность Крыма, железо, строительные материалы и др. полезные ископаемые Крыма; лесные богатства в Крыму и их промышленное значение; мелиорация в Крыму; электрофикация Крыма; виноградарство и виноделие; табаководство, садоводство и огород — возможность новых культур; рыболовство и рыбоводство; экономика и статистика Крыма; минеральные источники Крыма; научные экскурсии.

В зв'язку з питанням про наукові екскурсії секція утворює особливе екскурсійне бюро („Научно-исследовательское экскурсионное бюро“), у складі представників усіх наукових дисциплін. Бюро подає вказівки, довідки, дає свідомих керівників, складає планові маршрути, відповідає на запитання краєзнавчого характеру.

Секція видала свого бюлетеня й мала скласти на минулу осінь краєзнавчий з'їзд. З'їзд відкладено на весну наступного року. Відбулася редакційно-програмна комісія у цій справі. З'їзд має завдання сприяти розвиткові краєзнавчої справи в Криму, розробці

плану дослідження країни, використання її продукційних сил, об'єднати працюючі в Криму наукові установи, координувати їх діяльність і нарешті популяризувати ідеї краєзнавства. Секція поставила завдання розвинути роботу широко і вже сама розпочинає працю в галузі біологічній, геолого-географічній, курортній, медико-антропологічній, виробничій, культурно-історичній, шкільнокраєзнавчій, екскурсійній. Цікавий програм роботи секції у напрямі культурно-історичному; тут секція зв'язується з працею „Общества истории, археологии и этнографии“, продовжуючи, таким чином, роботу бувшої тавричеської ученої комісії. З боку культурно-історичного має стежити за охороною, обліком та дослідженням пам'яток старовини, провадити археологічну працю, розв'язувати питання географічної номенклатури, як історичного матеріалу, продовжувати архівну працю, збирати етнографічний матеріал, розроблювати методи збирання етнографічного матеріалу по духовій і матеріальній культурі.

Слід зазначити корисну для краєзнавства діяльність проф. Вульфа, Двойченка, Вагіна, Клепініна, Байрашевського, Дзевановського Ернста, Полканова; продовжує свою довголітню роботу, проф. історії Тавриди в університеті Ар. Ів. Маркевич. Зараз він є єдиний глибокий знавець кримських архівів і історії Криму у XVIII—XIX ст.

Серед працівників екскурсійного бюро визначається своєю енергійністю Л. Бунчук—Кульчицька.

Музей Симферополя за останні часи значно поповнився цінними експонатами в різних галузях. В історико-археологічному музею слід помітити дві нових картини видатного художника-українця — М. С. Самокиша, що зараз провадить в місті художньо-педагогічну працю. Картини написані на теми: „Взятие красными войсками Перекопа“ і „Голод в Крыму“. Коли перша вражає тим рухом, який так дається цьому майстрові, друга робить надзвичайно сильне враження реальністю жажів, які пережило населення Криму за часи голодування перед приходом червоних. Змалювано тут куток татарської вулиці з передмістя Бахчисараю.

З боку кримиознавства—Євпаторія є неначе філією Симферополя. Обсяг роботи тут, звичайно, менший, однак усі прагнення євпаторійських працівників на цьому полі простують до того, щоб утворити з Євпаторії не лише оновленого курорта, але і місце для можливості ведення наукової роботи, що ні в якому разі не помічалася раніш, коли Євпаторія була місцем спочинку лише буржуазної публіки, коли не місцем гулянок гулящого елементу і т. и. Сталося так, однак, що в Євпаторії розвивається робота саме в історико-етнографічному напрямі. Це зале-

жить від того, що немає відповідних станцій, окрім двох музеїв і кількох бібліотек зазначеного характеру.

Слід звернути увагу поперед усього на археолого-етнографічний музей. Музей невеликий, однак має у собі дуже коштовні і з історико-етнографічного боку цінні експонати. Звертає на себе увагу надзвичайно вміло втворене помешкання—(типове) татарська хата, з оригінальним вбранням, оздобами, меблями; дуже цінні караїмські, турецькі й староєврейські килими, завіси, люстри, предмети культу; є картини художника Хімона; у бібліотеці музею переходиться картина — копія з Рембрандта („Книгар“) — акад. Лосева. При музеєві є цікава бібліотека, колишня караїма Мічрі, який зібрав до 20 тис. рідких видань, переважно закордонних. Зараз залишилось по-над 3 тисячі. Є цінні стародруки, починаючи з XVI ст. Менш російських видань XVIII ст. Є дещо до історії України, — а саме, перше видання Подорожі Григоровича-Барського, старе видання історії Бантиша-Кампського та Грамматика Павловського (1818 р.). Музеєм завідує т. П. Чепуріна, що працює і в місцевій секції кримиознавства. П. Чепуріна зараз опрацьовує татарські орнаменти на вишивках, які дають чудові зразки для дослідження залежності українського орнаменту від східного.

В секції приймає участь разом з другими місцевий спеціаліст по епіграфії т. В. Штіфтар. Секція збирає засідання, де читаються відповідні реферати, бере участь в охороні пам'яток старовини, особливо старих будівель ханської й ранішої пори. Заразом вона піклується утворити сприятливі умови для сторонніх працівників, що над'їжджають до Євпаторії улітку — спочити і працювати науково. Нарешті, відмічаємо караїмський музей. Він переходує різні культові предмети, старовинні дуже цінні одяги, знімки з старих будівель, портрети, картини. Є портрети й малюнки пензля Пимоненка й Самокиша. Однак, що цінне в музеї — це єдина книгозбірня в нашій республіці з рідкими книжками по караїмології та гебраїстиці. Укупі з бібліотекою археологічно-етнографічного музею вона містить у собі величезну кількість літератури по цим питанням низку східних словників, кілька десятків томів караїмських, арабських, турецьких рукописів. Є до того книжки з дуже рідкими й високохудожніми візерунками, зробленими від руки; є костяні, металеві оправки то-що. За музеєм доглядає т. Б. Єліашевич.

Зазначені обидва музеї в Євпаторії являють певну науково-етнографічну й художню цінність.

Справа краєзнавства, таким чином, як стоїть вона в Євпаторії та Симферополі, має право й певність звернути на себе увагу.

Ів. Єрофієв

РІЗНІ

* 25-літній ювілей диригента-композитора П.П.Бойченка. У місті Тулі відбулося урочисте святкування 25-ти річного ювілею диригента-композитора П. П. Бойченка. Протягом своєї 25-ти річної діяльності Бойченко працював в багатьох різних трупах: Ярошенка, Садовського (в Галичині) і т. ин. До цього часу Бойченко написав біля 70 музичних творів різного характеру.

* Башкирський пересувний те-

атр об'їхав п'ять кантонів Башкирської республіки. Театр мав на меті вияснити відношення до театру села, одночасово перевіряючи свою роботу безпосередньо на місцях.

Виявилось, що в багатьох місцевостях зовсім не бачили театру, та й не дивно: башк. театр побував у таких місцевостях, де немає ні комсомолу, ні кооперації, а жінки ще й досі носять чадру. До театру були приєднані кіно і оркестр. З п'єс найбільшим успіхом користувався „Карагул“, де трудовий башкир повстає проти капіталістів-колонізаторів, як революційний вождь.

ЗАКАВКАЗЗЯ

* Українські археологи в Закавказзі. Українська археологічна експедиція закінчила свою роботу в Закавказзі.

Членові експедиції тов. Берлашній пошало вивчити надзвичайно велику подібність у мотивах народних мережив Вірменії та України. Це дає підставу гадати, що колись між Вірменією та Україною існував культурний зв'язок.

Тов. Потапов досліджував доісторичні шляхи поширення обсидієвих виробів кам'яної доби з Закавказзя на Північ.

У районі Алагета він знайшов нові стоянки неолітичної людини, де зібрано кілька сотень обсидієвих виробів, оброблених і незакінчених.

Тут же він оглянув кромлехи — надзвичайно оригінальні, стародавні будови із величезного каміння, що мають вигляд кілець.

У вірменських музеях тов. Іванівській пошало вивчити дуже цікаві й єдині пам'ятки мистецтва бронзової доби.

Взагалі, українські археологи зробили в Грузії й Вірменії, опріч багатьох малюнків пам'яток старовини, понад 200 фотознімків. Серед них надзвичайно цінні з наукового погляду є знімки з стародавніх пергаментів.

ГРУЗИНСЬКА КУЛЬТУРА

* В грузинському історично-етнографічному музеєві. Історично-етнографічний музей Грузії не що-давно придбав так звану Лечхумську колекцію речей бронзової доби. Вона складається з сокир (надзвичайно гарної роботи й різновидної форми, прикрашених художніми нарізами) жіночих прикрас (персні, браслети), теслярського інструменту і приладь до їзди. Всього в колекції є щось до 40 речей. Опріч великого суто-художнього інтересу, ця колекція має важливе значіння для вивчення доісторичного побуту племен, що населявали колись Лечхумський повіт. Зокрема, колекція цікава для дослідника розвитку металургії.

Музей виставив для розгляду надзвичайно цікаву колекцію грузинської емалі, з XI до XVIII віку, дуже цінної з художнього погляду. Звертає на себе увагу емальова ікона „Молитва“. Це найбільша в світі емаль, дуже цікава що-до художньої орнаментатії. Цікаві що-до виконання емалі на євангельські мотиви (воскресення Лазарева та ин.). Стиль емалів свідчить про великий вплив візантійського мистецтва зі зберіганням багатьох оригінальних, суто-візантійських рис.

Частину великої збірки стародавніх монет історично-етнографічного музею Грузії класифіковано й виставлено для розгляду. У колекції є грузинські монети, починаючи з Колхидської доби (IV вік дохристиянської ери), й кінчаючи монетами 1883 року. Надто цікаві є монети часів цариці Тамари та батька її Георгія III (XII вік).

* Охорона пам'яток старовини. Раднарком Грузії запропонував Наркомосові вжити заходів до відшукування коштів на охорону та реставрацію пам'яток старовини, що мають наукове значіння.

* Портрети декабристів. Спілка фотографів Аджаристану одержала надзвичайно цінну колекцію портретів декабристів, що складається з 93 карток. Є відомості, що ця колекція — єдина в СРСР.

* Вшанування пам'яті Шота Руставелі. 11-го жовтня в Тифлісі відбулася велика вечірка на грузинській мові, присвячена пам'яті Шота Руставелі.

* Новий роман. Григорій Робахідзе закінчив великий роман „Гвеліс Перангі“ („Панцир змії“). Тло роману — це Персія і Грузія, сюжет — із доби 1917-18 років.

* Нові опери. Грузинський композитор Вахтанг Джаадарі закінчив нову грузинську оперу на 2 дії й 3 картини „Нора“ (на тему грузинської легенди).

Композитор Баланчивадзе закінчив свою оперу „Тамар Цібєрі“. Опера на 3 дії на сюжет Акакі Церетелі.

Композитор Реваз Гогніашвілі закінчив нову 4 актову оперу — „Жриця сонця“.

* Конкурс на кіно-сценарії. Держкінпром Грузії оголосив конкурс на кіно-сценарії. Загальна сума премій — 5.600 карб.: перша 1.500 карб., друга — 1.000 карб., дві по 750 карб., дві по 500 к. і дві по 300. З метою притягнення до участі в конкурсі широких кол літературних сил Держкінпром ухвалив приймати на конкурс не тільки технічно розроблені сценарії, а й фабули для них.

* Відкриття нового театру. 8-го жовтня в Тифлісі відбулося відкриття „Нового Театру“. До складу трупи ввійшли артисти харківських і київських театрів. На відкритті йшло інсценування „Дванацять“ Ол. Блока.

* В Академічній драмі. В грузинській академічній драмі відкриття зимового сезону відбулося наприкінці жовтня.

* В Академічній опері. Грузинська академічна опера відкрила свій сезон оперою З. Паліашвілі „Абесалом і Етері“.

* Театр саносвіти. На початку жовтня в Тифлісі відкрився театр саносвіти Наркомздоров'я Грузії. Спектаклі йдуть грузинською мовою.

* В Музичній Асоціації Пролеткульту Грузії. Музична асоціація Пролеткульту Грузії намітила до постановки в біжучому сезоні опери „Матео Фальконе“ Цезаря Кюї й „Хірургія“ Остроглазова. Крім того, Асоціація організує цикл популярних концертів.

НОВІ КНИГИ

* Вийшло з друку премійоване на конкурсі оповідань журналу „Дроша“ оповідання Сезмана Ертацмінделі — „Легенда Червоного Прапору“.

* Вийшла з друку розвідка поета К. Чічинадзе — „Алітерація в грузинському шаїрі і проблема „Барсової шкіри““.

* У Тифлісі відновився вихід органу робмису місячника „Хеловпеба“ („Мистецтво“) з щотижневим „Санахаоба“ („Видовище“) грузинською й російською мовою — з програмами концертів і театрів, лібрето, рецензіями то-що.

* У виданні „Наука в Грузії“ виходить книга проф. Чубінашвілі — „Історія грузинського мистецтва“. У книзі є багато ілюстрацій.

ВІРМЕНСЬКА КУЛЬТУРА

* Пам'яті Геворка Башінджагяна. У Тифлісі 4-го жовтня помер видатний вірменський маляр і літератор Геварк Башінджагян.

Башінджагян мав величезну популярність і у Вірменії і в усьому Закавказзі. Виставки його картин відвідувано дуже охоче. Крім того, він працював і на полі літератури —

писав невеликі вірші й нариси з місцевого життя.

* Збірка з вірменського побуту. Комісія, організована при Раднаркомі Вірменії, приступила до видання збірки „Радянська Вірменія за 5 років“. Збірник охоплює п'ять років будівництва радянської Вірменії. В ній є багато статистичного матеріалу. В тексті є близько 100 ілюстрацій, що характеризують, переважно, виробництво та побут. Серед них є малюнки міста Ерівані академіка Шеренговського. До збірки додано мапу Вірменії, плана майбутнього міста Ерівані за проектом Шеренговського, плани зразкового повітового міста і зразкового села. Збірка буде видана двома мовами — вірменською й російською. Вона складатиметься з 50 аркушів друку.

* Курдський алфавіт. Наркомос Вірменії розроблює курдський алфавіт із латинською транскрипцією. Алфавіт уже готовий і його передано на розгляд ученої ради. При складанні алфавіту взято до уваги особливості всіх говірок курдських племен, що живуть у СРСР, Туреччині, Персії та Аравії.

* 3-їзд вірменських пролетарських письменників. Наприкінці вересня в Ерівані відбувся з'їзд пролетарських письменників Вірменії. За платформу взято резолюцію ЦК РКП про політику партії в художній літературі.

* Видавниче товариство. Гурток вірменських літераторів організує приватне видавниче товариство на пайкових засадах із метою допомоги розвиткові видавничої справи в Радянській Вірменії. Перш-на-дусе має бути розпочате видання популярних книжок для широких мас, далі видання художньої літератури.

* Літературна студія в Ерівані. Для літературної підготовки молодих письменників спілка пролетарських письменників організувала в Ерівані літературну студію, що працюватиме на протязі цілого року. Серед дисциплін, що тут викладатиметься, є: література, вірменська і всесвітня словесність, пролетарська творчість та ін.

* Об'єднання пролетарських письменників. У Ново-Баязеті організувався гурток пролетарських письменників, що об'єднує 7 селян і комсомольців.

* Пам'ятник Хочатуру Абав'яну. До Ерівані прибув із Парижу бронзовий пам'ятник видатному вірменському письменникові Хочатуру Абав'яну. Пам'ятник вміщено в музеєві національної старовини.

* 25-річний ювілей скульптора. Цього року закінчується 25-річчя художньої діяльності скульптора М. Н. Мікаеляна.

* Збірка вірменських казок. У перекладі Якова Хачатряна виходить у Москві російською мовою видання 30 вірменських

казок. Видання ухвалено секретарем Всесоюзної Академії Наук Ольденбургом.

* Офороти кутків Вірменії. Професор Ленінградської Академії, відомий офортист Шлінговський, що перебуває зараз у Вірменії, зробив близько 50 офортів старовинних еріванських кутків, що підлягають за проектом академіка Таманяна, знесенню та перебудуванню. Найкращі праці Шлінговського придбав державний музей Вірменії.

* Книжка Овнатана Нагаша. М. Анікян знайшов в Ахалціху нову книжку творів середньовічного ашуга й митця Овнатана Нагаша.

Овнатан Нагаш був видатним ашугом і залишив після себе величезну літературну спадщину.

ТЮРКСЬКА КУЛЬТУРА

* Тюркологічний з'їзд у Баку. В грудні в Баку скликається тюркологічний з'їзд, що йому серед тюрксько-татарських мас СРСР надається всесоюзне значіння.

З'їзд, опріч наукового інтересу, матиме ще величезне практичне значіння.

До програми роботи включено низку важливих питань, як от: порівняльна фонетика тюркських мов і говірок у зв'язку з письменністю, порівняльна морфологія в зв'язку зі створенням термінології тюркських мов, реформа арабського алфавіту й перехід до нового алфавіту, орфографія тюркських мов, методи викладання й т. ин.

Організаційна комісія разом із відповідними установами зацікавлених республік і областей із тюрксько-татарським населенням, підготує матеріали до всебічного обмірковування цих питань на з'їзді.

В центрах союзних і автономних радянських республік організується комітети допомоги скликанню з'їзду.

У найміцніших у культурному відношенні республіках до з'їзду готується видання матеріалів та наукових праць із питань, поставлених на обміркування з'їзду.

На місцях за найближчого часу буде

скликано спеціальні наради й конференції з приводу питань, зв'язаних зі з'їздом.

До дня відкриття з'їзду в Баку має бути відкрито виставку книжкових видань тюрксько-татарськими мовами.

У роботі з'їзду найактивнішу участь візьмуть представники Всесоюзної Наукової Асоціації Сходознавства, Всесоюзної Академії Наук, державних університетів, інститутів і науково-педагогічних організацій.

Опріч того, на з'їзд персонально запрошено закордонних тюркологів, найбільше — з Туреччини та Персії

* Нові книги. В Баку вийшла праця В. М. Сисоєва — Короткий нарис історії Азербейджану. Праця вийшла російською мовою і складається з 10 друк. аркушів. Нарис охоплює історію Азербейджану з найдавніших часів до 1828 року. Продовження книги вийде в майбутньому році.

* У виданні закавказького відділу Держвидавництва РСФСР вийшла в світ збірка „Тюркські дитячі пісні“ — музика Гарегіна Мірзояна.

* Новий театр. У середині вересня в Баку відбулося відкриття нового театру громадсько-політичної та побутової сатири „Червоний Півень“.

* Філіял Московської балетної школи. З запрошення Наркомосу Азербейджану московська балетна школа Дункан одкриває в Баку свій філіял. У Москві вже провадиться відповідна підготовча робота. Школа буде відкрита в січні 1926 року.

* Праця з історії Білорусії. Професор Азербейджанського університету Довнар-Запольський склав білоруською мовою історію Білорусії, вже закінчену в рукописі. Незабаром вона вийде в світ.

* Пам'ятник поетові Гянджева. Азербейджанський археологічний комітет підніс питання перед Азербейджанським Центральн. Викон. Комітетом про видачу субсидії на спорудження пам'ятника поетові Ш. І. Гянджева. Президія ЦВК ухвалила підтримати питання про допомогу перед Зак. ЦВК.

ЗАХІДНЯ ЄВРОПА

АНГЛІЯ

* Міжнародний фонд імени Байрона. В Лондоні створено міжнародний фонд імени Байрона. На чолі його стоять визначні громадські, наукові, літературні та художні діячі. Організаційний комітет має за своє завдання також спорудження пам'ятника поетові. Фонд буде давати субсидії вченим усіх країн для гуманітарних наукових мандрівок. Фонд матиме в усіх країнах членів-кореспондентів.

* Пам'ятник письменникові. В Шамуні відкрито пам'ятника видатному англійському письменникові Рескіну. На відкриття пам'ятника з'їхалися французькі та англійські літератори й артисти.

* Картина Рафаеля. Один лондонський колекціонер випадково знайшов оригінал картини Рафаеля, де намальовано хлопчика, що грає на скрипці. Картину віддано до Британського музею.

* Оперний музей. Не що - давно в Лондонському Ковен - Гарденському музеєві

відкрився музей історії цього театру, зібраний і організований Річардом Норткотом.

НІМЕЧЧИНА

* Державну премію мистецтв Георга Бюхнера біжучого року присуджено письменникові Вільгельму Міхелю та історикові мистецтв Рудольфу Коху.

* 175 річний ювілей Баха. У жовтні біжучого року в Мюльхавзені буде урочисто святкуватись 175 ліття дня смерті Йоганна Себастьяна Баха. Урочисте свято розраховано на 3 дні; підчас цього свята будуть виконані найвідомішими артистами кращі твори композитора.

* Спогади дочки Шумана. Насл. Енгельхори випускає новий том „Musikalische

Volksbücher“—спогади дочки Шумана. В збірникові оголошуються матеріали з життя й діяльності відомого композитора.

* Хинський Інститут. При Франкфуртському університеті засновано хинський інститут, що має на меті взаємне зближення Заходу й Сходу. В ньому працюватимуть німецькі й китайські вчені.

* Нові книги. У виданні „Українського слова“ (Берлін) вийшла ювелійна збірка творів Богдана Лепкого під назвою „Золота липа“. Збірку складено Кузелем.

ТУРЕЧЧИНА

* Турецька преса. За офіційними даними, в Константинополі видається 10 щоденних газет і 56 журналів Турецькою мовою. Окрім того, там виходить 6 газет французькою мовою, 5—вірменською, 3—грецькою, 1—єврейською й 1—російською. Окрім Константинополя, в 35 містах видається по одній чи по дві газети, а в Ангорі, Адині, Смірні, Брусі й Конії видається по кілька газет—од 3 до 9.

* Константинопольський театр і консерваторія. У Константинополі відкриваються консерваторія й національний театр. До цього часу їх не було в Константинополі.

* Охорона пам'яток старовини.

Турецький уряд вжив заходів до перешкодження вивозові з республіки пам'яток старовини.

* Національна Бібліотека. Міністерство Народної Освіти вирішило заснувати в Стамбулі велику Національну Бібліотеку; за генерального інспектора її призначено Фемі-Бея, що вивчив постановку бібліотечної справи в Парижі.

* Жіночий журнал. В Константинополі вийшов перший журнал „Жіночий Голос“,—редагує відома феміністка Мезье Мухідин-Ханум.

Це перша турецька жінка, що висунула свою кандидатуру на обговорювання національних зборів.

ПОЛЬЩА

* Новий Мюнхаузен. Польський мандрівник Осендовський надрукував торік свою „Подорож по Азії“, яка викликала величезний інтерес читачів. Ця „подорож“ однак зацікавила не тільки легковірних буржуазних читачів, що з превеликим захопленням стежили за „подвигами“ хороброго „Осендовського, який, рятуючись від „звірства“ червоних, цілих півтора роки мандрував по Сибіру. Але славетний мандрівник Свен Гедин хутко зіпсував славу бравого Осендовського. Свен Гедин надрукував рецензію на „твір“ Осендовського та обережно натякнув на „деякі помилки“ автора, що залежать від його „безперечного письменницького хисту“. Осендовський образився і відповів дуже гостро. Тоді й Свен Гедин образився та назвав книгу „хороброго“ мандрівника „бульварним романом“ написаним „зі стелі“! Вся книга, на думку Свена Гедина, являє собою низку

страхітних авантур, яким не можна вірити, навіть при всьому бажанні. „На кожнім кроці можна надбати на пророцтво, що завжди виконується буквально“ Це, на думку С. Гедина „зовсім вже божевільно (toll)!“ В решті-решт рецензент висловився, що „Осендовський стоїть значно ближче до Мюнхаузена, аніж Жюль Верна“. Ображений автор „Подорожі etc“ викликав Свена Гедина на диспут в Берліні, на що останній згодився. Але поки що, книга Осендовського розійшлась вже в 70000 примірниках.

P. Bime

НОВІ КНИГИ

* У виданні „Orbis“ вийшла книга І. Ст. Бистрона—„Пісні польського народу“. У збірці зібрано загально-польські пісні.

пісні окремих кутків країни й окремих професій. У книжці є розвідки про відношення між пісню та життям (історичні спогоди, соціальні й етнічні відносини, релігія та мова), вплив і запозичення. До збірки додано коротку бібліографію.

* У виданні Губриновича (Львів) вийшла праця К. Войцеховського — „Історія роману в Польщі“.

* Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (у Львові) видало не що-давно працю Ст. Скваржинської — „Еволюція образів у Словацького“.

* У виданні „Drukarnia Narodowa“ (в Кракові) вийшов перший том праці Ф. Копера — „Історія малярства в Польщі“, що містить історію польського малярства середніх віків, із 211 ілюстраціями та 24 таблицями.

* Видавництво Гебетнера та Вольфа у Варшаві випустило не що-давно книги молодих авторів: Фердинанда Гетеля „Ludzkość“ та Островського „Sztandar na maszcie“ і „Chorągiew na dachu“.

* Не що-давно у Варшаві вийшли книги „Чанду“ („Czandu“) роман XXII віку Ст. Барщевського та „Польський романтизм та його відношення до конституції 3 травня“, обидві видавництва Гебетнера та Вольфа; у Львові — „Шкідники. Розмови про шкідливих комах“ Фабре. „Начерки організації праці“ І. Мокшинського, „Російська мова. Частина І Граматика Карцевського“ С. Карцевського та „Коротка історія російської літератури“ В. Наїбрта — все видання Książnica — Atlas.

ПО ИНШИХ ДЕРЖАВАХ

* Новий журнал. У Софії (Болгарія) під назвою „Світогляд“ почав виходити новий журнал, присвячений новим літературним напрямом у Болгарії й за кордоном.

* Видавництво Паскалева в Софії видало останнього часу низку повних збірок творів болгарських письменників, серед них:

1) Твори Хрісто Ботева за редакцією і з примітками та додатками Койчева й Филипова,

2) Вибрані твори Любена-Каравелова, — в 4-х томах за редакцією А. Младенова, з життєписом і бібліографією поета.

3) 4 томи творів П. Івановича.

4) Перший том творів Т. Влайкова. У кінці є, між іншим, оповідання „Zlatko“, „Sedjanka“ та один із нових творів — „Strina Velkovica“.

* Трете Інтернаціональне Свято „Сучасної Камерної Музики“ відбулось у Венеції (Італія). Мета його — це ознайомити публіку не тільки з новими музичними творами, а виключно з творами композиторів-модерністів, піонерів у музиці.

* Українська музика у Венеції. У „Патріцію Венето“ останній концерт був розпочатий квінтетом українського композитора Шиманського.

* Нова музична академія. У „Віла д'Есте“ поблизу Рима у вересні відкрилася Музична Академія. Серед слухачів дуже багато є американців.

* Лист Ріхарда Вагнера. Італійський професор Антон Срба знайшов невідомого досі листа Вагнера, датованого 1866 р.

* Музика до „Бурі“ Шекспіра. З доручення „Дирекції“ Королівського Театру в Копенгагені, що завела „Бурю“ до репертуару наступного сезону, відомий фінський композитор Сібеліус пише музику до цієї драми.

* Інтернаціональна Театральна Спілка. Директор Паризького театру (у Франції) Одеон Гемье виробив проєкт створення Інтернаціональної Театральної Спілки. До неї ввійдуть директори всіх великих театрів Європи. Спілка складатиме репертуар для всіх театрів. Гемье гадає заснувати в Парижі три театри на 1800, 1000 й 500 місць, із них кожна країна Європи матиме в своєму розпорядженні 20 днів.

* Бібліотека війни. У Венсені (Франція) не що-давно відкрито бібліотеку, присвячену імперіалістичній війні. Окрім книжок, бібліотека має в своєму складі повні комплекти всіх газет, що вийшли за часів війни.

* „Prix de Rome“ (в Бельгії). В умови щорічного конкурсу „Prix de Rome“ з біжучого року введено деякі зміни. Архитекторів, художників та скульпторів зрівняно що до умов. Брати участь в конкурсі мають право особи до 30 років замість попередніх 27. Премію встановлено в 20000 фр. та дві стипендії по 10000 фр. і одна у 8000 фр. Крім того, встановлено премію „за кращу книгу року“.

* Нова громада. Щоб використати авторське право письменника Хеєрмана, що не що-давно помер, в Голандії утворено громаду, яка має провадити свою діяльність до 31 грудня 1975 року.

* Швейцарія. При міжнародній Комісії Об'єднаної Наукової праці в Швейцарії зформовано підкомісію літератури та мистецтв. За голову її призначено члена Французької Академії Наук Анрі Бергсона.

* Вийшов збірник творів Івана Канкара, видатного словенського прозаїка і поета Південної Славії, помершого в 1918 р.

* Вийшла „Антологія сучасної лірики“ Південної Славії, за редакцією Млада Стояновича, Густава Крлека і д-ра Мірослава Фельдмана. В антології розміщено твори 20 поетів.

* „Matice Hrvatska“ видає 6- томну працю, що охоплює хрватську культуру.

* Леон Яначек. В виданні Віденського Філармонічного Видавництва виходить книга Макса Брода „Леон Яначек і його творчість“. Яначек в сучасний момент з'являється найвидатнішим чеським композитором.

* В Галичині вийшло 3- 4 число журналу „Стара Україна“, присвячене головному Шевченкові. П. Зайців піднімає питання про заснування Шевченківського Музею. І. Кривецький умістив огляд славних пам'яток Львова, зв'язаних з Шевченком. І. Брик пише спомини про Шевченка, що збереглися на Поділлі в родині Усікових. К. Студинський описує історію ілюстрованого кобзаря, що його малося на думці видати 1844 року; до статті додано деякі малюнки для цього видання, виготовлені худ. Бальменом та Башиловим і невідомий до цього часу портрет Шевченка. Потім ідуть спогади й замітки Кониського, Огієнка, Зайцова, Студинського, Карнецького та бібліографія Шевченка, складена П. Богацьким та В. Дорошенком.

З інших царин у цьому числі є статті ex libris про Україну, про історію пам'ятника друкарю Івану Федорову, відомості про нещодавно відкритий драматичний твір XVII віку, відомості про Костомарова, про історію українського театру в Галичині.

* Нобелівські премії. З майбутнього року премії будуть розподілятися на 25 травня. На премії в майбутньому році піде 118,165 крон. З 1901 по 1925 р.р. було видано всього 13,866,670 крон. Нобелівський фонд тепер має капітал 30,626,597 крон. За 24 роки одержали премії такі країни: Німеччина — 26, Франція — 21, Англія — 14, Америка — 9, Швеція — 7, Данія і Голандія по 6, Швейцарія — 5, Австрія, Бельгія, Норвегія та Італія по 4, Іспанія — 3, Польща — 2 і Росія та Ірландія по 1.

* Музикальний конкурс. Найстаріша Музикальна Громада Філадельфії „The

Musical Fund Society“ оголосила Міжнародний Конкурс Камерної Музики з трьома преміями на загальну суму 10,000 дол. Умови конкурсу: число інструментів від 3 до 6 без спів, число, що їх гратимуть не обмежено; кожен композитор може одержати більше однієї премії; композитор має право заявити, коли буде виступати, чи він претендує лише на перший приз, чи також і на другий та третій.

Термін 31 грудня 1927 року.

* Доісторичні картини. Поблизу Колорадо знайдено доісторичні картини. На скелі вирізано гострим камінцем малюнок динозавра та слона, що схоплює людину, яка забила її дітей.

* Новий журнал. Нещодавно за редакцією Мопро Ворка вийшов „Негрський Річник“. У пресі він став відомим під назвою „Чорної Готи“.

У цьому річнику наведено ймена всіх видатних представників чорної раси й усіх, хто має до неї хоч якесь відношення. Тут подано довгий список робітників, головним чином, на культурному полі: поети, малюри, композитори, артисти.

* Нові видання. В Чехо-Словаччині у виданні „Українського Громадського Видавничого Фонду“ вийшли нові книги:

1) Проф. Білецького — „Основи української літературно-наукової критики“.

2) Проф. Січинського — „Архітектура стародавньої княжної доби“ й

3) Збірка творів поета Дарягана (що живе в Празі) під назвою „Сагайдак“.

* У виданні Філософського Факультету Празького Університету вийшли такі книги:

1) В. Краля — „Збірка думок та дослідів“.

2) Його ж — „Про грецьку метрику“.

3) О. Пертольда — „До вивчення народніх вірувань на о. Цейлоні“, част. I, що містить у собі „Сингамські амулети, талісмани та притчі“;

4) І. Добіаша — „Історія римської провінції Сирії“, част. I, присвячена історії відокремлення Іудеї від Сирії“

5) І. Пата — „Вступ до історії вендської літератури“.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ

КАНАДА

* Переклади українських авторів. — Робітничий чеський щоденний часопис „Spravedlnost“ („Справедливість“), що виходить в Чикаго, помістив в 8-му числі від 11 липня 1925, переклад новели В. Стефаніка „Діточа пригода“ („Dětská příhoda“). Переклав Ч. Г.

Комуністичний, старий чеський часопис „Obrana“ („Оборона“), що виходить в Нью-

Йорку, почав друкувати в чеському перекладі оповідання М. Ірчана з книжки „Фільми Революції“. Перше оповідання „Нічліг“ („Nocleh“) було надруковано в 33-му числі від 11 червня 1925, з інформаційною заміткою про автора та його твори. Перекладає Зденка Бабюкова.

* Альманах канадських гартованців в найближчому часі буде зданий до

друку у Вінніпегу і вийде накладом Робітничче - Фермерського Видавничого Товариства. Участь беруть: І. Ю. Кулик, М. Ірчан, М. Волинець, М. Попович, Л. К. Піонтек, М. Синьооверголець. Окрім поезій і оповідань членів Заокфільгарту Канади будуть між іншими довші статті про: сучасну українську літературу і угруповання в ній (І. Ю. Кулик); жінку сучасної української літератури (Л. К. Піонтек), історію і розвиток українського робітничого руху й освітньої праці в Канаді (М. Попович), працю Заокфільгарту і літературні спроби канадського робітництва (М. Ірчан); українську пролетарську молодь Канади (М. Синьооверголець) і інші. Альманах матиме приблизно 200 сторінок великого журнального формату.

* М. Ірчан переклав з німецької революційну повість Н. Сауера „Ціна крові“, Лянгмана роб. драму на 3 дії „Бартель Туразер“ („Зрадник“), з російського ревідрому Д. Айзмана „Терновий Кущ“. Всі три книжки вже вийшли з друку. Вийшов теж з друку другий наклад його оригінальної драми „Родина шіткарів“. Зараз

друкується другий том спогадів з Революції на Україні „В бурянах“, подарований автором на будову Українського Робітничого Дому в важному індустріальному центрі Канади — м. Торонто. Здана до друку нова драма на 5 дій „Підземна Галичина“, в якій представлене життя і праця комуністів-підпільників у Польщі та їхня боротьба з провокаторами. Викінчує для „Червоного Шляху“ довгий історичний нарис „Українці в англійській колонії“, з усіма можливими датами і цифрами про українську трудову еміграцію Канади від найдавніших до сьогоднішніх часів та матеріали до історії революційних подій на Браславщині (Поділля) 1918 року. На запрохання Секції Західної України „Плугу“ в Києві, написав до збірника „Західня Україна“ статтю на тему: „Матеріали до історії революційного руху на Західній Україні“ (Більшовицький бунт серед стрільцтва галицької армії в Галичині 1919 року, повстанча ватага Мельничука, Шеремети й Цепка і перші підпільні комуністичні організації в галицькій армії.

Бібліографія

Українська Академія Наук. Збірник Істор.-Філологічного відділу № 31. Проф. Василь Данилевич. Археологічна минувшина Київщини. У Києві 1925. Ст. 173. Ц. 1 карб. 25 к.

Слід вітати появу книжок, подібних цьому новому виданню Академії Наук.

Ім'я автора, що давно працює в галузі археології, свідчить, що завдання його виконане серйозно, а завдання цікаве, бо справді археологічне минуле Київщини дуже багате і важливе для історії культури. Робота проф. Данилевича спирається на велику наукову літературу, наведену на стор. 6—12. Та автор дає не прості перекази наукових робіт та головних наукових висновків за різні епохи, а весь час подає і свої власні думки. Головна думка автора полягає ось у чому: „неолітична культура Київщини й решти Західньої України може бути визнана за українську“ (стор. 48). „Західня Україна за часів неоліту вже була залюднена предками сучасного українського народу“ (ibidem). В залежності від цієї думки стоїть вирішення низки інших питань (в тому числі скитського). Але-ж навряд чи можна цілком науково ствердити цю думку автора — принаймні при сучасному стані науки. До того-ж автор, обґрунтовуючи свої особисті думки, найбільше спирається на роботи Хвойки та Еберта, надаючи порівнюючи мало ваги іншим науковим роботам (напр., М. Ростовцева). Між іншим, він не виявляє в книжці знайомства з т. званою „яфетичною“ теорією Н. Я. Марра, що її засвоїли деякі з археологів; розуміється, можна з нею не погоджуватися, але зовсім з нею не числитися — справа неможлива. Цікавою у проф. Данилевича є спроба відрізнити могили та похорон дерев'яніський від полянського (110—114); але, на жаль, ця спроба не обґрунтована, очевидно тому, що потрібних даних немає, і той сумнів що до з'ясування типу полянських могил та похорону, який висловлювали весь час попередні вчені, лишається в силі і тепер. Нарешті, яких читачів має на увазі ця книжка? Суто-наукового, читача вона цілком не задовольнить малою іноді обґрунтованістю деяких поглядів автора, як на звичайного читача — в ній забагато імен, гіпотез, суперечок і важка мова. Бажано було-б, щоб у другому виданні ясніше була поставлена мета книжки і в залежності від того її було переглянуто. До книжки прикладений портрет автора.

Володимир Пархоменко

К. Воблий, проф. Економічна географія України. Вид. ДВУ ст. 1—259, 8°. Київ, 1925 р.

Підручник економічної географії України проф. К. Воблого був виданий російською мовою 1919 року. 1922 р. видавництво „Сільський Господар“ за допомогою ДВУ перевидало підручник українською мовою і, нарешті, 1925 року його знов видало ДВУ.

На перші видання підручника було вміщено чимало рецензій у журналах і газетах українських і російських, що виявили, здебільшого, його негативні риси. Можна відзначити, напр., змістовну й науково-критичну рецензію т. П. Гавсевича в ч. 16—19 „Сільського Господаря“ за 1919 р., що з'ясував багато хиб підручника.

Останнє видання свідчить, що автор неухважно поставився до рецензій на його підручник, бо хибі, зазначені в 1919 р., здебільшого залишилися і в виданні 1925 р.; видання це свідчить і про легковажність автора, що, не будиши географом, взявся за писання підручника географії. Минули вже давно ті часи, коли географію доручалося викладати тому вчигелеві, що мав вільний час, однаково, чи то був історик, чи природник, чи математик. Тепер усі вже визнали, що географія є наука з певним змістом, певними методами, отже викладати й писати підручники географії може тільки географ, що пройшов певну школу і знає методологію своєї науки. Проф. К. Воблий — відомий економіст, але зовсім не географ; його підручник, хоч і дозволений

від Методкому Головпрофосвіти до вжитку в торговельно-промислових профшколах рішуче слід відкинути.

Насамперед, економічна географія є наука про економічні райони та їх взаємовідносини, а проф. Воблий трактує її, за проф. Деном, по-старому, як науку, що вивчає сучасний стан окремих галузей господарського життя в їх географічному поширенні. Через це курс проф. Воблого є зовсім не економічна географія, а лише географічна економіка.

„Економічна географія України,—каже автор,—повинна описати господарську діяльність українського народу з погляду її географічних умов“. Нічого подібного. Перш за все, економічна географія не описує, а з'ясовує, синтетично оформлює стан народного господарства певної території, певного економічного району, і не тільки сучасний стан, як зазначає проф. Воблий, а й минулий і перспективно-майбутній. По-друге, економічна географія України об'єктом свого вивчення має зовсім не український нарід, а територію, що зветься Україною, а ця територія заселена не тільки українцями, а й іншими національностями.

„Господарське життя народу,—каже автор,—утворюється під впливом загальних географічних умов. Неоднакове природне оточення є причина того або іншого стану господарської діяльності народу, більшого або меншого розвитку окремих галузей народного господарства“. Але такі твердження можна було почути лише років 20 тому в бурсах та інших школах старого типу. Тепер не тільки економісти, а школярі трудючки знають, що природні умови є лише те тло, на якому розвивається господарська діяльність людності, залежно від рівня культурного розвитку останньої і від того, в чіх руках знаходяться знаряддя й засоби виробництва. Порівняймо господарство нашого селянина часів кріпацтва й теперішніх радянських часів або господарство німця-колоніста з господарством нашого селянина в однакових природних умовах, щоб зробити висновки, протилежні твердженням автора підручника.

Вже сказаного досить, щоб зрозуміти, що коли в 1919 р. підручник Воблого можна було терпіти, бо не було кращих, то тепер його треба визнати застарілим непридатним для нової школи.

Зауважмо ще, що той ліризм і романтизм, якими перейнята книжка, зовсім не личать економічному підручникові. Епіграфом до підручника проф. К. Воблого сміло можна поставити вірші, що колись ми вчили в старій школі: „Ты знаешь край, где все обильем дышет... в вишневых рощах тонут хутора... о старине поет слепой Грицько...“ і т. д.

Для нового видання автор переробив книжку так неухважно й, очевидно, наспіх, що, напр., за проф. Воблим, Володимир-Волинський і Ковельський райони належать до УСРР (ст. 4), місто Запоріжжя ще зветься Олександровським (ст. 7), міста Таганрог і Вороніж належать також до УСРР (ст. 10), остання ще має в своєму складі Таврію, поділяється на повіті й т. ін.

Розділ про природу України складений примітивно, не науково, загальними фразами. Не тільки не використана нова література, а навіть допущено деякі наочні протинаукові помилки.

Про корисні копалини України сказано дуже мало й занадто поверхово.

Повторімо слова П. Гавсевича з зазначеної вище його рецензії на перше видання підручника: „визначення географічних районів (що подає проф. Воблий) за сільсько-господарськими ознаками, як-от: Полісся—житньо-гречаний район; лісостеп—пшенично-бураковий район; степ—пшенично-ячмінний—це визначення дуже поверхове й застаріле для економічної географії. Для географічних районів слід підшукати такі назви, що охоплювали б і природу, і господарство в його цілому, в його нинішній структурі, а не в відсотках його головних рослин до всієї посівної площі“.

В розділі про переселення нічого не сказано про сучасні заходи й потреби в цій області.

Дуже невизивно відтінена, а в деяких параграфах і зовсім не відзначена, участь України в народному господарстві цілого Союзу, а також слабо проведене порівняння народного господарства України з господарством закордонних держав.

Підручник написав не педагог, бо не можна помітити якоїсь провідної думки, плану, пристосування до певного методу викладання. В книзі багато белетристики, що без шкоди можна було б викинути, подавши замість того необхідний цифровий статистичний матеріал.

Закінчуючи підручник, проф. Воблий каже: „З історії розвитку народного господарства на Україні можна зазначити одну нитку, яка зв'язує всю її господарську історію: наша людність стихійно тяглася до півдня, до теплого синього моря“.

Вона почувала своїм здоровим інстинктом, що згодом тут постануть могутні економічні центри, що тут колись закипить господарське життя“.

Цілком неправильно. Українська людність стихійно тяглася зовсім не до теплого синього моря, а на схід і південний схід, на вільні степові простори до Дону, Волги, Каспія й далі до Великого океану, поволі колонізуючи все більшу й більшу територію. Не до моря тяглася й тягнеться українська людність, а до землі, до сільсько-господарського й інтенсивно-промислового використання останньої. І коли „там, де раніш курилися кострища кочовиків, тепер підносяться доменні печі, чорніють верхи шахт, мертву тишу степів пронизують свистки паровозів, гудки фабрик та заводів, степ борознить американський трактор, взагалі, все відмінилося, набуло нових форм“, то це все сталося зовсім не через здоровий інстинкт української людності, як гадає автор підручника.

Сталося це через наявність зональних і а зональних природних чинників української території, через ті трудові можливості, що дає їх населення України, через те, що засоби і знаряддя виробництва перейшли до селян та робітників, до самих працюючих мас.

Приклад з підручником проф. Воблого наочно показує, що підручники економіко-географії можна лише заново по-разу писати, а не переробляти та доповнювати старі матеріали, старі думки.

Мову й термінологію в підручникові опрацьовано добре й старанно, чого не можна було сказати про попереднє видання.

К. Дубняк

М. С. Слабченко. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX століття. VIII + 318 стор. Вид. Укр. Держ. Видав. Одеса, 1925 р. Ціна 3 крб. 20 к.

Нова праця відомого українського історика-економіста проф. Слабченка дає не лише „матеріали, а й спробу більш-менш систематично оглянути соціально-економічну історію України на протязі перших шости десятиріч XIX в. Така спроба дуже цікава й вельми зараз потрібна. Проф. Слабченко дає багато цінного матеріалу, об'єднуючи друковані джерела й використовуючи одеські архіви. Розуміється, араз охопити всебічно українське життя неможливо, і тому слід чекати нових доповнень у нових виданнях цієї праці. Тут шановному авторові прийдесть використати по можливості архіви інших українських центрів, крім Одеси, і притягти місцеві провінційні видання. В останніх нагадує авторові такі видання, як І. Ф. Павловського — „К истории полтавского дворянства“ (особливо цікавий другий том) і „Полтава... в эпоху управления генерал-губернаторами“, П. И. Водянского — „Памятная книжка полтавской губернии на 1865 г.“, М. П. Позена — „Бумаги по крестьянскому делу“, Ф. Д. Николайчика — „Ильинская ярмарка“, Курилова — „Роменская старина“ й інші. При притягненні більшої кількості джерел яскравіше, очевидно, будуть з'ясовані деякі питання (напр., про місцеві селянські рухи, про чумацтво, про роменський ярмарок і інші). В кожному разі нова книжка проф. Слабченка дуже цінна, і всі ми з інтересом будемо чекати появи другого тому її.

Володимир Пархоменко

Проф. І. Пічета. История Беларуси. Частка першая. Москва — Ленінград. 1924. стр. 134.

Наука української історії близько етикається з наукою історії білоруського народу — найближчого сусіди української національності. З білоруською національністю сполучає українську національність їх спільна в дечому, деяких рисах і умовах, історична доля. Зокрема, тепер цікаві для науки історії України досліди й курси з історії Білорусі, бо вони мають піти або за російськими вченими — істориками, більшість яких ще й досі говорять про історію „загальноукраїнської нації“, включаючи до неї й історію української й білоруської національностей, або за українською наукою, що, починаючи з академіка М. Грушевського, різко й виразно поставила питання про особну історію кожної східно-слов'янської національності. Історик Білорусі проф. Пічета ще в 1922 р. чітко й виразно виявив своє відношення до цього питання. Він писав, що помилка старих істориків була в тому, „що дослідники з централістичними настроями бачили в усіх складних слов'янських етнографічних формуваннях лише єдиний „руський народ“, уявляючи його історію, яко невинне й систематичне прагнення до національної єдності під владою наслідників московської

держави. В наш час, — продовжує проф. Пічета, — етнографічному монізму настав кінець. Тільки своєрідна наївність в оцінці культурних рухів окремих народів примушує цих дослідників ще й досі триматися старого, вже оджитого уявлення про національний монізм в історії великоруського народу. Час уже покинути оці, явно метафізичного походження, теорії й перевести грандіозну ревізію всіх наслідків минулої дослідчої праці. Ця переоцінка всіх історичних цінностей вимагає певної мужності, бо ми занадто звикли коритися поглядом авторитетних істориків та юристів" (проф. Пічета, „Очередные вопросы белорусской историографии" Вестник Наркомпроса ССРБ 1922 р., в. 11 — 12, с. 31). Історія Білорусі, що недавно вийшла в світ і про яку ми будемо говорити тут, є спроба історії білоруської національності зі становища ревізії старих, централістичних, поглядів, солідарності з наукою історії України. Думаємо, що вже це робить книгу цікавою й цінною для української науки. Але крім цього книга цікава й безпосередньо, бо спільна історична доля обидвох національностей приводить до того, що в кожній історії України буде чимало говоритися про Білорусь і навпаки.

Книга проф. Пічета розділена на 5 розділів: 1) територія і її минуле, 2) білоруські землі в XI — XIII в. в., 3) білоруські землі в добу самостійності, 4) Білорусь у складі великого князівства Литовського, 5) початок шляхетської феодальної держави. Автор довів свою роботу до 1569 р. — унії Литовської держави з Польщею. Ми не будемо переказувати змісту книги — послідовного оповідання про історичну долю Білорусі. Тут ми вкажемо лише на ті хибі, що, на нашу думку, є в цьому творі. Автор пише, що ще за стародавніх часів було три групи східно-слав'янських племен. „Оці три групи, — пише він, — є ядром трьох народів — білоруського, українського й великоруського. Самий процес утворення національностей відноситься до пізніших часів, але вже в момент колонізації існували особливості в мові і звичаях окремих племен". (ст. 15). Ми з цим абсолютно погоджуємося й думаємо, що вже тоді слід намагатися намічувати окрему історію кожного народу. Автор цього не зовсім дотримується (зокрема в I та II розділах). Він нашою докладно оповідає про скитів, хоч ніде не каже, що вони жили на терені сучасної Білорусі. Не слід було б надавати такого великого значіння київській державі, що до неї ніби-то входила й Білорусь (тому автор подає і її історію). Гадаємо, що історія київської землі відноситься до історії України, а залежність білоруських земель од київського великого князя автор перебільшує. Думаємо, що вона була випадкова, й білоруські землі майже ніколи не губили свого державного характеру. Отже, про них лише автору і слід було б говорити. Взагалі, в стародавній добі автор, на наш погляд, не досить виразно виділяє історію білоруських земель.

Помиляється, очевидно, автор і тоді, коли в останніх двох частинах він каже про литовсько-білоруську державу. З цим питанням слід було б давно покінути. Ми не можемо виправдувати тих з українських істориків, що кажуть про литовсько-українську державу, але ж не погодимося і з проф. Пічею, коли він знає лише литовсько-білоруську державу. Звичайно, білоруська національність мала більше значіння в князівстві, вона дала йому і свою мову, як урядову мову держави. Але все-ж таки литовсько-білоруською стала ця держава лише після унії 1569 р., коли українські землі відійшли до Польщі. До того-ж часу, думаємо, що можна або називати цю державу „литовсько-білорусько-українською", або її офіційною, так-би мовити, назвою — „великим князівством литовським".

Хибою твору є й те, що автор, не нашу думку, не досить різко розкриває класові суперечності й боротьбу, класову диференціацію білоруського громадянства до 1569 р. Правда, вони тут були, загалом, слабші, аніж в українських землях (принаймні, до XIII в.), де ми бачимо боярство, що осідало на землю, і городських власників великих капіталів. На Білорусі ґрунт і загальний характер місцевості не сприяв утворенню класи великих землевласників (тут їх не було і в XV — XVI в. в.) і, в зв'язку з цим, найавторитетнішим органом влади в білоруських землях було віче старших міст земель, а не боярська рада, як це було в українських землях. Проте й це, звичайно, не виключає класової боротьби „менших и больших" людей, що була й тут. Її слід було б одмити більше, аніж це зробив автор.

Акад. К. Харлампович у книзі III „України" за цей рік дав порівнюючи досить різку оцінку книги проф. Пічета. Він каже, що автор „надто звернув увагу на матеріальну культуру, побут, промисловість, предмети торгівлі внутрішньої й зовнішньої" (ст. 161). Нам здавалося, що це як-раз є позитивною рисою книги. Акад. К. Харлампович не погоджується також з тим, що проф. Пічета закінчує свою історію Люблинською унією 1569 р. Він пише, що „перехід політичних прав до всієї класи — шляхти, замість вельможних панів, з жадного боку не змінює життєвого становища всього

народу і в житті останнього не внісв нічого нового" (ст. 161). Ми гадаємо, що перехід політичних прав до шляхти в цілому був ліквідацією феодальних відносин; це було прогресивним історичним явищем, що через нього пройшли всі народи. В житті й історії народу це, звичайно, внесло багато змін. Отже, відзначати цим період в історії Білоруси цілком можливо. До того - ж, нового в цьому нічого нема, бо й раніше більшість дослідників „литовсько - руського" права доводила свої дослідні до Люблінської унії (праці проф. проф. Любавського, Малиновського, Максимейка й т. инш). Не погодилися - б ми і з тим, що праця проф. Пічета надто безсистемна, хоч деякі дрібні зайві повторення помітні.

Не можемо, нарешті, не відмітити й позитивних рис твору. Вкажемо хоч - би, що автор цілком слушно вважає литовську державу за федерацію (ст. 81), що він рішуче твердить про феодалізм у литовсько - українсько - білоруській державі... А головне те, що книга є особною історією третьої східно - слов'янської національності й цим вона, безумовно, надзвичайно цінна, інтересна й важлива для науки.

Л. Окиншевич

Василь Вражливий. Земля. Харків. Книгоспілка. 1925. Стор. 128, in 16°. Ціна 40 коп.

Перша книжка Василя Вражливого звертає на себе увагу своїм маловичайним для українського письменства лаконічним стислим стилем. Подекуди своїм стилем автор нагадує В. Підмогильного. Як і в останнього, оповідання будуються навколо одної фабули; вони переважно сюжетні, і сюжетність їх утворена за одною схемою. Проте у Вражливого трохи більше ліризму і значно менше витриманості, як у Підмогильного. Відсутність психологічних глибів і роздвоєнь, що без них не можна уявити собі творів Підмогильного, показує на поверховість зовнішньої стилістичної подібності по - між обома письменниками.

Для В. Вражливого в цій його збірці найхарактернішим є саме таке поверхове зовнішнє сприймання життя. В основі його стиль є мальовничий. Вражливий графічно, чітко закреслює пейзаж, а він має добрий смак до природного пейзажу, й намічає на тому тлі свої жанрові малюнки, що завжди через відсутність психологічного глибоу справляють на читача вражіння чогось нескінченного. Свій селянський побут Вражливий замальовує ескізно. Там, де він хоче зосередити читачеву увагу на своєму спогляданні якоїсь події, він досягає безумовної художності; там, де треба розповісти й відбивати ритм життя, повільну чи бурхливу ходу часу, Вражливий пасує.

А треба зазначити, що ця слухова техніка відбивання життєвого ритму досить високо стоїть в українській пореволюційній белетристичній. Наші прозаїки, як і поети, постійно ставлять собі ритмічні завдання, і в цілому наша проза ще не відірвалася остаточно від поезії, не виробила власного мистецького канону.

Молода книжечка Вражливого саме тим і цікава, що вона наближається до чистої прози. На автора її, безумовно, мали вплив і вплив непоганий прозаїки - футуристи, але в книжці зовсім немає гумористичного ліризму, характерного для Шкुरुція та - в меншій мірі - для Слісаренка.

Взагалі, „поезії в прозі" у Вражливого немає, тон його „Землі" сухуватий і виклад позбавлений водички. Ця сухість різко контрастує з трагічним чи, скорше, мелодраматичним добором сюжетів збірки.

Вражливий, полюбляючи мальовничі моменти, добрав, мабуть, позасвідомо, виключно кримінальні сюжети, переважно вбивства.

Справді, в першому оповіданні „Земля" (хороше оповідання!) закатовано людину, в п'ятому, „Лісі", зарубано лісника Ярему, в шостому, „Вовчі байраки", що найбільше за всі нагадує В. Підмогильного, старець, зовсім без якогось на те приводу, різко перекупку. Далі в сьомому, „На станції", чоловік застрілив жінку і наприкінці в останньому, восьмому - „Темрява" - вигублено цілу родину. Між иншим „Темрява" нагадує аналогічну сцену в романі Панаса Мирного „Хіба ревуть воли...". З тих оповідань, що ми проминули, четверте, „Паштетня", малює притон розпусти й закінчується, натурально, районом міліції, в третьому Гордій не вбив своєї коханки Марини тільки тому, що та вчасно втекла до батька, і герой опинився „На роздоріжжі" (назва), друге оповідання, „В ярах", очевидно, просто недописане, бо нікого не вбито, хоч є погроза вбити („... не балакай, а то вб'ю. Уб'ю - і підняв руку").

Страшні сцени вбивства молодий письменник переказує просто, супокійно й без особливого хвилювання, мало ними вражаючись і не вражаючи инших. Виняток становить тільки сама „Земля", виконане драматично - сильно оповідання, де сцену

вбивства змальовано без зайвих подробиць. На жаль, це вдале оповідання спокусило автора спеціалізуватися на малюванні таких сцен і примусило його невдало повторюватись, забувши, що справа не в кількості.

Карні сюжети заважають авторові виконувати його безпосереднє завдання побутовця. Типи його оповідань поверхові, недописані, позбавлені індивідуальності. Особливо неясно окреслено селянські постаті. Автор до них ставиться майже так само, як до природного оточення, з поверховою спостережливістю.

„Каленик і Хведір, брати, жили в сусідах, бідкалися, зранку що-дня ходили копати глину“ — та й по всьому.

Взагалі, Вражливий досить вільно схоплює поодинокі побутові рисочки, та створити з них суцільну постать йому досі не пощастило. Докладніше, як в інших місцях, розроблено постаті героїв у міському оповіданні „Паштетня“, де подано цікаву історію походження замаскованого публічного дома, простежено, так-би мовити, соціальне коріння цієї благодійної установи аж до родючого старорежимного ґрунту.

Ця „Паштетня“ разом з „Землею“ — найкращі, принаймні — найсамостійніші, оповідання в збірці.

Відзначивши певну сюжетну одноманітність у Вражливого, треба зазначити ще деяку композиційну однотонність його оповідань. Остання менш впадає в очі. Вражливий в усіх оповіданнях користується з пейзажу, як з рямців для новели, він ліпить з нього стінки клітинок, уміщаючи до них жанрові подробиці. Всі оповідання однаково починаються з коротенького вступу, де змальовано обстановку майбутньої дії, краєвид її, і кінчається лаконічною кінцівкою теж краєвидного характеру. Так, у першому оповіданні початок: „Тиша. Буденний сірий вокзал. Понівечені вікна та каштанові покусані двері. Навколо зморщені купці жовтої окації“ (і т. ин. на 8¹/₂ рядків), а кінець: „Ліс стояв мовчазний, і дерево ховалося одне за одне, як злочинці“ (весь). „Паштетня“ починається з опису сіроокого п'ятиповерхового будинка, а закінчується бігом вулицею. В „Лісі“ на початку, звичайно, „і ліс, ліс“, а в кінці — труп біля дуба.

Кінцівка „Вовчих байраків“ під Хвильового: „Ех, ти серце осіннє, ех, ви Вовчі Байраки!“ Кінцівка буває динамічнішою за вступ.

Виклад у книжці дуже простий. Фрази короткі. Українська мова літературна. Образовість непогана, хоч і трохи застаріла, пересичена персоніфікаціями природи.

В цілому „Земля“ становить хорошу збірку учневих етюдів і доводить, що автор її може вже братися до складніших художніх завдань. Але він мусить учитися далі.

М. Доленго

Михайло Семенко. Степ. (Поезо-фільма). Книгоспілка 1925. Харків.

В рупор стоголосий
втїлмо спільну мрію,
з міста — у степ, на покоси
кинемо весняний бій...

Бадьоро й соняшно починається одна з найкращих поем відомого ватажка українського рефутуризму, М. Семенка. Це того Семенка, якого в нашій літературі ніяк обминати не можна, через вплив якого пройшла частина пролететів України.

Розіслались шляхи по степах —
привітання простору шовковому —
ходить чоботях по залізних містах,
переливається золотими мовами...

Рухом кіноленти, телеграфною мовою + оригінальне образне поетичне тло дає поет жак і тривогу дикого цілинного степу в його боротьбі з непереможним новим містом. Степ — село, яке прийняло перший бунтарський етап революції:

„Вільшовик — це ще ніби своє,
а то кумедне якесь — Комунія...

І от:

...продирались невеличкими бандами
відкручували сталеві гайки,
Зупинялись таємничими нарадами

А:

...десь хвилюється рухливий Київ,
Злітаються ворони й грачі,
залізниця по степах гуркотить і ние
хвилює холодною в ночі...

Як листя жилками, обплутало місто залізницею степ і не може він, як листя
без жилок, жити без міста, а сам цього не розуміє і б'ється в тузі.

Все менше оборонців старого степу і вмирання його дає новий степ.

Фронт одійшов...
Степ у червоних прапорах,
привезли книжок і нові закони,
заходжувалися наставляти лад —
хрипіли під вершниками коні
біля куркулівських хат.

Новий побут з босм врізається в дику первісну цілину. Боротьбу ще не закін-
чено, приборями і одбоями йде наступ міста на село. Кров'ю дається нове життя...
Білі, німці, знов білі...

І степ нарешті зрозумів, хто його вороги:

Пішли знову на Київ.
Заворушилися степовики
з більшовицькими гаслами, за знайому мрію,
а назустріч — фабричні гудки...

Степ зливається з містом в один непереможний русі, — збройна змичка. І те-
пер уже ніщо не спинить їх, і не далекий той час, коли:

вкриється степ залізними будовами,
перетягнеться дротом на стовпах...
...заскавчить, заграє машина,
Сітка вкриє, розмальовано грізно
степ — старий — родючий — нічий.

Йде нове:

...кінчає друга зміна,
спів степом тисячі ротів,
прислухається степ до трудового гімну
і відчуває, чому віками радів.

А там далі:

...у відповідь на заклики молодих слів
Радіо-думка обкрутить землю
і завоює людина небесну стелю
і скаже сонцеві: — світи.

Ритм усієї поеми неповторний. Рух, рух і рух. Цей ритм пізніше увійшов у
нашу поезію, його використали інші поети.

І хай де хто співає реквієм Семенкові. Але ця поема одна з найкращих у на-
шій новій поезії. В ній поет одбив цілу добу.

Ця поема запорука того, що поет не вмер, він ще не вичерпав себе.

Ми ще маємо право сподіватися, що автор „Степу“ знайде й нових слів, обра-
зів і ритмів, щоб втілити в них нашу нову сучасність. До цього часу він писав про
боротьбу, про буденщину і романтику боротьби.

Тепер перед нами лежать необмежені простори неоспіваного звичайного життя
наших буднів післяреволюційних, що мимо них не пройде дійсний мистець. Авторіві
„Степу“ належить ще сказати своє слово.

Володимир Сосюра

Ю. Яновський. Мамутові бивні. Харків, Книгоспілка, 1925, стор. 77 ц. 40 к.

Важко висловити ту живу радість, яку відчуваєш, коли несподівано знайдеш таку свіжу, молоду, печаттю справжнього таланту позначену книжку, як от наприклад „Мамутові бивні“ Юрія Яновського. Добре знаю, що мудреці й спеці впевняючо покажуть усі хибі й незграбності, — скажемо модним словом, — монтажу й формальної обробки (навіть „ідеологи“ стануть на хвилинку „формалістами“). Мало того, щиро признаюся, де чого не розумію у Яновського: так таки просто читаю й не розумію. Але я ж твердо пам'ятаю мудре слово Франсуа: „не підлягає сумніву, що в літературі зовсім не потрібно розуміти, аби захоплюватись“. І ось, що мені хибі й незграбності монтажу й формальної обробки, коли я й всупереч їм всетаки захоплююсь, коли з сторінок Яновського встають образи, яких не забудеш, коли його постаті — з тілом, кістками й кров'ю проходять перед очима, як живі... Маю підозрення, що й „хвилювизм“ знайдуть у Яновського критики, але ж і сама по собі це марка з непоганих, та й не про механічне наслідування гарному зразкові може бути в цьому разі мова, лише про деяку спорідненість художніх темпераментів. Бєть деяка спільність і в „прийомах“, напр. в користуванні прийомом тамування та парадоксального очуднення. Але ж Хвилювий не претендує на патент на будь-які прийоми й засоби, а користування ними у Яновського завжди оригінальне й адекватне тону його світовідчуження.

Не варто в коротенькій рецензії спинятись на хобах письменника: як би молодий художник починав без хиб, пристойно зачісаний і в усіх напрямках сомте il faut, хіба ми могли б покладати на його стільки надій, скільки плакаємо їх зараз, відчувуючи шумування вина молодости, радіючи свіжому талантові, що завжди захоплює?

Мих. Могилянський

М. Ірчан. — „Родина Щіткарів“, драма на 4 дії. (Друге — переглянене й виправлене видання). Накладом Робітничо-Фармерського Видавничого Товариства. Вінніпег, Ман., Канада, 1925 стор. 1 — 78.

Коли-б Мирослав Ірчан нічого більше не написав, крім „Фільм Революції“ та цієї „Родини Щіткарів“, то він, все таки, заслуговував би на своє місце в українській пролетарській літературі. Бо є, власне, двоє Ірчанів. Перший — це європейський Ірчан, майстер нової форми, уважливий митець, що вміло вхопив і влучно відбив кінематографічний темп подій революції й дав барвисті, гострі фільми її. Фільми, що на них почувається досвідчена рука майстра монтажу й витривала ідеологія учасника пролетарської революції. І є другий Ірчан, канадський; цей другий мало дбає про форму. Він пропагандист, а часом і просто — агітатор. Канадські твори Ірчана часом вражають невибагливістю й одноманітністю форми. Ідеологія — так, вона й тут витривала, та якось примітивізована, спрощена до абеткових засад, вже застарілих для УСРР.

Але ця „абетка“ не стара для української колонії в Канаді. Це якраз те, що їй, колонії, потрібно, чим вона тепер живе. Канадського українського споживача художніх творів не можна порівняти з нашим, наддніпрянським. Канадський читач не пережив революції, не знає навіть і передреволюційних здобутків художньої літератури. Українські пролетарі в Канаді як раз перебувають тепер добу нагромадження сил, підготовки до майбутньої масової акції в класовій боротьбі. Для них необхідно особливого підходу, чистої й очевидної агітації, незахованої за складним сплетінням вибагливої форми. М. Ірчан знає цей підхід і вміє здійснювати його. Ірчан — літературний пропагандист робить в Канаді своє корисне діло. Але Ірчан — митець від цього тратить чимало, спинаючись у своєму мистецькому розвитку. Не тільки світла, що у вікні, не тільки українського пролетаряту, що в Канаді. Ірчан заслуговує на більшу аудиторію, він потрібний читачам і в УСРР, а недавні канадські твори Ірчана викликали в критики зрозумілі побоювання, що для УСРР Ірчан, як митець, загубить своє значіння.

Останній драматичний твір М. Ірчана — „Родина Щіткарів“ — доводить передчасність таких побоювань. Правда, і тут Ірчан часом збивається на голу агітацію, але загалом беручи — це високо художній і надзвичайно міцний твір. І заслуга Ірчана на цей раз саме в тому й полягає, що він зумів сполучити агітаційний зміст з художньою формою.

Фабула п'єси де в чім (тільки де в чім!) нагадує „Евгена Нещасного“ Е. Толера. Родина Шіткарів — це сліпий старий Автін, шіткар і музикант, його сліпа жінка Марія й дочка Єва та єдиний зрячий у родині — син Івась, фабричний робітник. Івась — це „очі темної родини“, єдині очі сліпців, що надзвичайно гостро відчують свою образу долі. Особливо гарна Єва, що не може, як старі її батьки, примиритися з тим, що „така вже наша доля“:

„Сонце... Всі люди говорять про сонце, всі радіють ним, а я й не знаю, яке воно... Що мені з краси? Я не бачу її, я не знаю навіть, як виглядає людина, чи то гарна, чи погана... Я нічого не знаю“...

Не вдоволення її й читання книжок, як мало допомагає її батькові музика, скрипка.

„Пишуть про все, а про це, чому ми покривджені, мовчать“.

І тільки розстроює біль пояснення старої матері:

„Бо книжки пишуть, дитино, ті, що мають очі“.

Протиставлення родині шіткарів — родина професора, винахідця й фабриканта отруйних газів, що „осліплюють людей“ (дія відбувається на заході, очевидно в Німеччині чи Австрії). Діти професора — розпусний вітрогон Боб і мрійлива, хоч і щира, панночка Ада, що з дитинства зналися з родиною шіткарів, продовжують це знайомство й дорослими. Боб ласий до молодого тіла Єви, яка не вміє відрізнити гарного від поганого. Ада неусвідомо кохає Івася, хоч і не може зрозуміти його „безглузвих мрій“ про класову боротьбу й майбутню перемогу пролетаріату. Івасеві також подобається Ада, але інстинкт класового самозберігання змушує його триматись оддалік „панської дочки“. Навіть коли Ада скаржиться на те, що їй „остогидає її оточення“, Івась не має слів жалю до неї, а лише перестерігає її суворо:

„Але, панно Адо, повірте, прийде ще час, що зломить вас і, як попадете в перехресний вогонь, тоді залишитеся вам два виходи: піти в монастир, або пустити собі кульку в лоб“...

Цю слушну пересторогу Ада згадує пізніше, коли справді попадає „в перехресний вогонь“.

Починається війна. Жовті вожді зрадили робітників. Івася, за виступи проти війни, садовлять у тюрму, а потім посиляють на фронт. Боб намагається згвалтувати — гірше, продати п'яному інженерові — сліпу, безпорадну Єву; її рятує закоханий в неї робітник — салдат Марко, приятель і учень Івася; Марко вбиває Боба, за це Марка осуджують на смерть. Сліпа родина шіткарів голодує, йде у жебри. Стара Марія вмирає.

Я навмисне так докладно переказую зміст (а не тільки фабулу) п'єси, щоб показати, як наростає в Ірчана ступнево дія, як накопичуються все нові нещасть і удари — не для родини шіткарів тільки, а для робітничої класи в цілому. Нагородження тих чинників досягає найвищого напруження, — катастрофа неминуча.

І вона настає. Вибухає революція. Кайзера скинено. Юрба робітників звільняє з тюрми Марка. Фронт руйнується. З війни вертає Івась.

Так, вертає. Але сліпа родина шіткарів на віки позбавляється своїх єдиних очей. Бо Івась повертає — сліпий. Очі йому виїли отруйні гази, може ті, що їх винайшов батько Ади, а може й інші. Але єдині й останні очі сліпої родини видер капіталізм.

Сцена зустрічі сліпої родини з осліпленим Івасем — найміцніше й найталановитіше місце п'єси. Психологію знещасливлених сліпців передає Ірчан так майстерно й щиро, що за цю сцену читач (і, вірю, глядач) ладен пробачити авторові трохи втомлюючі й прозаїчні агітаційні міркування першої дії, як і солодкувате закінчення: звільнений Марко й перероджена Ада, що „благополучно“ виїшла з „перехресного вогню“ — пропонують свої очі сліпій родині й затемненій робітничій класі. Тут, якраз наприкінці, бракує тієї масової сцени, що нею закінчено „Евгена Нещасного“ в постановці Укрдержтеатру ім. І. Франка. Цю прогалину відчуває й сам автор, про що свідчить його заява в передмові до другого видання п'єси. Масової сцени Ірчан уникнув „свідомо, знаючи добре технічні вимоги робітничо-фермерських сцен Канади і Злучених Держав“ (Сполучених Штатів — І. К.).

Тут ми знов бачимо поступку вимогам місцевої, заокеанської української аудиторії й відсутність розрахунку на більшу аудиторію УСРР. Але „Родину Щіткарів“ можуть і повинні виставити й радянські українські театри. Вона вповні заслуговує на те, щоб її включив у свій репертуар ще в цьому сезоні хоч би й Держтеатр ім. Франка, що почав свій перший столичний сезон (1923 р.) „Евгеном Нещасним“. „Родина Щіткарів“ здатна справити не менше враження, ніж п'єса Толера, а хворого індивідуалізму, що засмічує „Евгена“ — в „Родині Щіткарів“ нема. Хоч звичайно, і над п'єсою Ірчана режисури доведеться ще попрацювати, а в першу чергу — додати наприкінці масову сцену.

А ми сподіваємось, що надалі М. Ірчан ще повніше, ніж на цей раз, з'ясує собі, що обмежувати свою творчість виключно обслуговуванням заокеанської аудиторії — не можна, що він даватиме нам надалі більше творів, що будуть цінними й потрібними масовому споживачеві в УСРР, як „Фільми Револуції“ й „Родина Щіткарів“.

До дрібних прогалин 2-го видання „Родини Щіткарів“ треба віднести кілька русифікацій („як лєкує робітнича кляса“, „я всецєло ваш“ і т. п.) і чимало коректурних похибок (особливо в розташуванні злучників „і“ та „й“ та ще в пунктуації).

Загалом видано книжку чистенько, з двома ілюстраціями постановки п'єси Театростудією в Вінніпезі в листопаді 1924 р.

І. Ю. Кулик

М. Майський. Ніч. Харків. Книгоспілка. 1925. Стор. 48 — 160. Ціна 20 коп.

В книжці вміщено два оповідання: „Ніч“, „Учитель Вагута“. Перше являє собою трохи розтягнену поезію в прозі, лірично малюючи безсюжетні авторові блукання харківськими вулицями.

Стиль „Ночі“ дуже нагадує Хвильового, можна сказати навіть, що М. Майський розроблює далі стиль Хвильового, а не позичає в нього зовнішні прикмети.

Вражає в усій книжці надзвичайно докладна спостережливість автора й тепла його увага що до людського обличчя. Майський, очевидно, має просторий життєвий досвід і глибше замальовує побут, як то роблять наші наймолодші белетристи. По-за особистими характеристиками ми знаходимо спробу дати колективний соціальний портрет.

Ці спроби варто відзначити... Вони єсть у „Ночі“.

„І мені ввижався потяг в степу, а в ньому: чверть вагонів з консервами і чверть з набоями, останні з військом, а до всього гордовита назва (така-то червона армія)“ і т. ин.

Або:

„Уранці і ввечері по-одиноці заповнюють її (вулицю) замурзані мовчазні постаті і сунуть до заводу...“

... І там могутньо, — міцним колективом, — у одну добу збудовують залізного коня. Потім кінч той вилітає в простори...“

... І потім колектив пливе довгою вулицею й розплавовується по будівельках-скриньках. І там гине колективна могутність — у пелюшках, у горщиках...“

Автор виявляє здатність роздівлятися на свої об'єкти рівночасно з обох боків. Негативний бік він малює, не всіміхаючись і без обурення — з терновою бадьорістю, на його вираз.

Найслабші в „Ночі“ місця — то ліричні відступи, але між ними є оригінальне порівняння долі мертвого місяця з долею загубленої жінки: „І так багато було братерського в цій обопільній трагедії згубленої планети й згубленої людини“.

М. Майського взагалі більше цікавить уся доля людини, як ті чи інші пригоди в її житті. Це яскраво виявляється на сюжетному оповіданні про учителя Вагута, де таким сюжетом є доля школи. В цьому оповіданні докладно — не за українськими, а за російськими зразками — переказано про життєву долю декількох осіб, що всі так чи інакше пояснюють головну постать учителя. Всі ці постаті живі, конкретні й типові. Правда, в першій вступній постаті Вагутового попередника в школі, дячка Муркоти, є дещо від старосвітського анекдота, але то й справді була анекдотична старосвітська постать.

Постать самого вчителя Вагута, з його порівняннями то до революції, то до попової магушки, при чому в кінці перемагає магушка, вийшла дуже конкретна. Трохи псує живу побутовість оповідання те, що де-не-де автор захоплюється анекдотом, малюючи дрібно-виняткове, замість типового.

Добре намічений, але не розроблений остаточно новий селянський тип колишнього партизана, тепер голови сілради, Кам'яниці. Цікаво переказане його відношення до вчителя.

Гадаємо, що авторові не слід надалі обмежувати себе на новелістичній формі. З його уважливістю до життєвих подробиць і до людського обличчя треба взятися до ширшого полотна — повісті.

М. Д.

Dr. Karl Fritzler. „Das russische Reich — eine Gründung der Franken“, Marburg. 1923.

Книжка К. Фріцлера, що недавно вийшла в Германії, є покажчиком зацікавлення закордонної наукової думки давньою російсько-українською історією. В останні півтора десятиріччя питання початку й походження Руси викликало досить велику літературу, яка, звичайно, далеко ще не покінчила з цим віковим питанням, але поставила його по-новому і зробила нові кроки до з'ясування походження Руси. Нова книжка К. Фріцлера цікава тим, що, комбінуючи старі матеріали, дає в цілому досить оригінальну гіпотезу походження Руси, а разом з тим іде в ногу з тими новими шуканнями в цій науковій галузі, що виникли в останній час. Д-р Фріцлер відокремлює „Русь“ від „Варягів“, останнім надає франкське походження, а „Русі“ — тюркське, визначаючи правітчину її за Кавказом — біля річок Кури і Араксу. Правда, автор не дуже вдало часом опрацьовує наші літописи, надає велику вагу т. зв. Якимовському літопису, дивиться, наприклад, на взаємовідносини легендарних Рюрика і Гостомисла, як на справжні і при тому важливі історичні події і т. п. Але разом з такими хибами нової роботи цього, — здається, молодого німецького вченого, ми зустрічаємо в нього й те, що наближає його до серйозних наукових шукань останнього часу, — це спроба відшукати походження Руси на Кавказі і взагалі на південному сході. Як відомо, в останні роки звідси, з Кавказу, від „яфетидів“, в зв'язку зі своєю „яфетичною“ теорією, намічає походження Руси славнозвісний ленінградський академик Н. Я. Мар; тісний зв'язок Київської Руси з південно-східним степом доводить другий відомий учений — М. І. Ростовцев; тюркські впливи на слов'ян підкреслює чеський учений Ян Пейскер, південну Русь шукає норманіст В. Брім і т. ін. В цьому оточенні загальна наукова думка д-ра Фріцлера заслуговує певної уваги й буде мати своє значіння для дальшого наукового розв'язання старого питання про початок і походження Руси.

Володимир Пархоменко

Ортоскоп. Державні змагання Прикарпатської України. Вид. „Нова Громада“, стор. 1 — 39. 8^о. Відень, 1924 р.

Прикарпатська Україна, найзахідніша частина українських земель, лежить по той бік Карпат, здовж хребта, довжиною коло 350 клм., від р. Попраду під Татрами на заході до р. Вишави на південному сході, займаючи простір в 12.000 кв. клм.

Перед революцією Прикарпатська Україна належала до австро-угорської монархії. За переписом 1900 р. там жило 429.447 українців.

Тепер Прикарпаття належить до Чехословаччини, за винятком Вишівської округи (коло 15.000 українців), що відійшла до Румунії, та тих селищ, що творять між румунами й мадярами українські оази-колонії.

Прикарпатська Україна прилучена до Чехословаччини на підставі плебіситу та мирової Сен-Жерменської угоди 10 вересня 1919 р. Конституційним актом від 29 лютого 1920 р. Прикарпаття визнане автономною частиною Чехословаччини з власним парламентом, правоздатним на законодавчу діяльність у межах місцевої адміністрації, освіти, релігії й мови.

„Світ переконаний, — каже т. Ортоскоп, — що ціла Прикарпатська Україна прилучилася до Чехословаччини добровільно, переконаний, що мирова конференція зазначеною угодою лише підтвердила, щоб-то виконала волю прикарпатських українців і чехословаків, які вже перед тим вповні порозумілися й домовилися“.

Привівши ті факти, на підставі яких влада Чехо-Словацької республіки спирає право-політичну приналежність Прикарпаття до Чехословаччини, автор далі на основі історичних даних доводить, що злука Прикарпаття з Чехословаччиною зовсім не була „якимсь природним законом, без насильств, непорозумінь, у повній гармонії від початку до кінця“.

Автор яскраво доводить, що „всі поневолені маси Прикарпатської України змагали до злуки з українськими масами всієї України, бачучи в тім визволення з віковичної панської неволі. Але як в інших частинах України, так і на Прикарпатті проти змагань українських мас пішли всі змад'яризовані попи й адвокати, що тягнули нарід чи то під ярмо мад'ярських панів, чи під панування чехословацької буржуазії. Ці непрошені керівники скривили волю народніх мас Прикарпаття“.

З рецензії інж. Невмана на працю Драчного В. та Франца — „Підкарпатська Русь, її природні та сільсько-господарські потреби. Прага, 1921 р.“ — довідуємося, що Прикарпаття дуже багате на мінерали, вугіль, нафту, кам'яну сіль, залізо, будівельне каміння, ганчарну глину, але, крім соли, з цього нічого не використовується. Сільське господарство на дуже низькому рівні розвитку, і це в країні, де кліматичні умови як — найкраще сприяють сільському господарству; використовується тільки $\frac{1}{4}$ усієї площі землі; перелоги лежать несіяні 1 — 3 роки; луки й скотарство в лихому стані; промисловість слаба. — Соціальний стан населення важкий і т. ин. („Вісник С.-Г. Науки“ 1924 р., т. III, в. 3 — 4, ст. 77 — 80).

Повертаючись до праці т. Ортоскопа, бачимо, що український нарід, що засидює цю економічно важливу, але занехаяну територію, „карається і пропадає під чехословацькою владою як під оглядом національним, так і в своїм тяжким соціальним лихоліттям. Українські маси Прикарпаття засуджені на тяжку неволю під чехословацькою владою і на довгу боротьбу за своє визволення і з'єднання з працюючими масами цілої України“.

Висновки т. Ортоскопа цілком збігаються з думками т. Боднара, члена делегації чехословацької компартії на пленумі Комінтерну та Сельінтерну. (див. „Вісти ВУЦВК“, 1925 р., 17 квітня, ч. 87).

„Політичне становище в Прикарпатській Україні, — каже т. Боднар, — не відрізняється в сучасний момент од політичного стану Прикарпатської України в період перебування її під ярмом австро-угорської дуєдиної монархії... Населення Прикарпатської України живе під гнітом такого-ж жорстокого терору, який зараз широко вживається й на Західній Галичині, що стогне під п'ятою польських жандармів та панів. Економічний стан селянства в Прикарпатській Україні надзвичайно жакний“.

Селянство Прикарпаття веде енергійну революційну боротьбу на всіх виборах, як зазначає т. Боднар („Вісти ВУЦВК“, 1925 р., ч. 87), віддаючи 75% своїх голосів комуністам. Ця боротьба, як каже т. Ортоскоп у кінці своєї книжки, мусить скінчитися їх перемогою.

К. Дубняк

Григор Ільницький. Курс української стенографії. Частина перша (нескорочене письмо). Вид. Книгоспілки. 1925 р., стор. 130, ціна 1 крб. 75 к.

Проф. Корнилів — творець „реактології“ — на досвіді обгрунтував закон односторонньої трати енергії; центральна й периферична трата енергії знаходиться в протилежному відношенні одна до другої: „що більше ускладняється й напружується центральний процес думання, то слабшим робиться зовнішнє виявлення руху“ (Корнилів. Реактологія 1923 р., ст. 92 — 94).

Велике значіння стенографії для полегшення інтелектуальної праці робиться особливо ясним в світлі цього закону: адже стенографія зменшує рухи руки при писанні й ошаджає, таким чином, енергію, що йде на внутрішні процеси.

Отже, не кажучи вже про громадську роль стенографії (з'їзди, збори, засідання), вона, крім того, може стати в пригоді кожному, хто особисто займається „центральною тратом енергії“.

Підручник т. Ільницького як-раз обчислений на те, щоб задовольнити інтелектуальних робітників, що хотіли-б використати стенографію для своєї індивідуальної праці — для спеца-стенографа цей підручник підійде лише в тому разі, коли його доповнити другою частиною (з'їздова стенографія).

Виклад першої частини стоїть на рівні вимог сучасної стенографічної техніки: взято в основу найлегшу й найбільше поширену систему Габельсбергера, яка добре піддається переробці для вжитку на різних індо-європейських мовах із цього погляду являється інтернаціональною. Додано короткий історичний огляд стенографії (на жаль, надто короткий). Видано книжечку чепурно. Оскільки зараз наразіває потреба ввести необов'язковий курс стенографії в школах соцвиху, підручник Ільницького можна вважати цілком придатним до вжитку для ознайомлення дітей з основами стенографії.

Л. Степовий

Л. Д. Синицький Учебник экономической географии С. С. С. Р. Второе исправленное издание. Вид. „Новая Москва“, ст. 1 — 384, 8°, з 2 картами. Москва, 1925.

Підручник економгеографії СРСР Л. Д. Синицького вийшов другим виданням. В рецензії на перше видання підручника („Червоний Шлях“, 1924 р., ч. 10, стор. 287) ми вже відзначили надзвичайну цінність і позитивність книги. Це майже єдиний підручник, з якого можна якразово з'ясувати собі економічний стан чи окремого району СРСР, чи СРСР у цілому.

Л. Д. Синицький оперує з свіжим матеріалом, у його книзі немає того шаблонового переживання старовини, що його повно в більшості інших підручників.

Підручник Л. Д. Синицького, — це не перероблена „географія російської імперії“, що звичайно подають інші автори, а цілком нова, сучасна книжка, нова і змістом і методологією.

А найголовніше те, що книжку написав справжній географ-педагог. Економгеографія — наука молода. Ще не всі зрозуміли її зміст, завдання і методологію. З другого боку, справжніх географів-синтетиків у нас дуже мало. Скрізь по школах — і вищих, і середніх — викладають економгеографію і пишуть підручники з цієї дисципліни всі, кому забажається: історики, природники, економісти, статистики і т. и.

Ці спеціалісти якоїсь певної наукової галузі, не розуміючи того, що географія є синтетична наука про природні краєвиди або економічні райони, беруться за географію і в своїх лекціях і підручниках подають своїм учням географічну ботаніку, географічну зоологію, географічну економіку, а не географію. Не треба й говорити, що такі автори цілком незнайомі з методологією географії.

Справжню-ж наукову географію підтримує й розвиває в нас, у СРСР, може який десяток дійсних географів-синтетиків, до них належить і Л. Д. Синицький.

Цінність книги ще в її педагогічності, методичності й методологічності.

Книга Л. Д. Синицького не тільки підручник з певним змістом, а й науково-методологічне й методичне джерело для вчителів, лекторів і т. и.

Хто хоче знати, що таке географія, як її викладати і як писати підручники географії, хай звернеться до даної книжки Л. Д. Синицького, як і взагалі до його праць.

Друге видання книги значно поширене й доповнене. Відзначені головніші досягнення народного господарства СРСР за 1923-24 р. р.; введені розділи про природні чинники розвитку господарства СРСР, про адміністративний розподіл Союзу; розвинений розділ про районування; використана новіша література.

Книгу слід як найбільше поширити в українській школі.

К. Дубняк

Юхим. Українська стенографія. ДВУ. 1925 р.

В брошурі „Українська стенографія“ дав автор шосту з черги спробу пристосування німецького скоронпису Габельсбергера до української мови. Його попередники такі: 1) Олевінський (м. Львів 1864 р.) дав рабську копію німецького оригіналу; 2) Полінський (м. Львів 1866 й 1891 р.р.) дав копію з чеської копії німецького оригіналу; 3) Яворський (м. Львів 1871 р.) скопіював спробу Олевінського; 4) Бардин-Панейко (м. Львів 1913 р.), обробив доточасні копії (українську, польську, чеську); 5) Лев Гундяк (м. Ужгород 1922 р.) дав рабську копію німецького оригіналу.

Спроба І. Юхима (м. Харків 1925 р.) — це копія з російської копії німецького оригіналу.

Вже сама кількість перелічених спроб показує, що українській культурі здавна потрібний скоронпис, а разом з тим свідчить, що дотеперішні спроби — це справді тільки спроби, далекі від мети. Причина цього лежить у тім, що українські копії габельсбергерівки, всі без винятку, копіюють її в постаті з 1860 р. р. та переймають усі її тодішні хиби. Для тогочасних копійців, звичайно, іншого виходу не було. Але сучасні копії мусили-б обов'язково знати, що габельсбергерівка на протязі 1834—1925 р. р. позбула багато хиб, розвинула свої досконалості та влила свої елементи в об'єднану загально-німецьку модерну стенографію. Сучасні копії не повинні повертатися на півстоліття назад до відумерлих форм.

Юхимова брошура займає всього 45 сторінок ріденького шрифту. З того 15 ст. ужито на вступ та передмову. На основну частину відпущено бідних 12 ст. Решту 19 ст. (нецілих) названо читанкою-збірником зразків промов та коментарів до них. Простору раціонально не використано. На 45 ст. всього 230 рядків стенографічних постатей, виконаних недбало й неестетично.

З методологічного й дидактичного боку брошура—це збірка непорозумінь, недомовок та грубих помилок.

В передмові говориться про генезу книжки, методи й системи так, неначе-б це були ідентичні речі. Тут автор підвів усе під спільний знаменник свого я, Габельсбергера навіть не згадав. Тут-же автор договорився й до такого: „Спочатку цілком досить вивчення першої частини, бо в ній дано вказівки, користуючись якими можна шляхом практики стенографування досягти й парламентаризації, щоб-то навчитись писати на з'їздах і т. и.“. Коли так, то на віщо-ж тоді писати другу частину?

У вступі автор подав неправдиве означення стенографії. Суть її не в тому, що це нове письмо і не в тому, що вона дає змогу так швидко писати, як говорять. Дефінітивним мірником не може служити швидкість язика, бо стенографія дає змогу фіксувати й невисловлені думки. Твердження автора про характеристичні засоби стенографії (проста азбука, немудрі комбінації, легкі варіації) до жодної з існуючих, придатних до вжитку стенографій не підходить, хіба що тільки до твору автора.

В дійсності стенографія є наука й мистецтво вдосконаленого письма, що дає змогу записувати думки так швидко й докладно, як потрібно. Стенографія дає в порівнанні до звичайного письма в (шість) разів більшу економію часу, 4 (чотири) рази більшу економію паперу.

У вступі є декілька перекручень правди з історії стенографії: 1) Автор переповідає за Габельсбергером небилицю про початки стенографії в єгиптян, євреїв, персів і т. ин. 2) Невольник, потім визволенець, Марко Туллій Тіро, творець римської тахіграфії (скоронпису), взяв за основу стару методу латинських нот (слово записувано буквою на початковий його звук). Геніяльність Тірона в тому, що він початковий звук писав не цілою буквою, а найбільш наочною її частиною та в тому, що він придумав символізацію. Систематизації своїх нот Тіро не дав. Всупереч твердженню автора тіроноські ноти треба було зубрити на пам'ять. 3) Ренесанс стенографії в Англії почався не після кромвеліяди, сучасниці нашої Хмельниччини, а на півстоліття раніше. 4) Вільям Джон це не найкращий виразник англійських систем, а тільки один з перших. Він користувався абеткою з 27 різних знаків. Авторська думка: „Його система давала можливість стенографувати, користаючись лише колами й півколами“—це пісенітниця не тільки історична, але й графічна. 5) Неправдиве твердження автора, ніби-то систему Сіра Айзика Пітмена пристосовано до всіх мов Європи. 6) Безпідставне пророцтво автора про те, що габельсбергерівка „внедовзі завоює всі країни світу“. В самій Німеччині, перед злиттям всіх систем у 1924 р. в єдиний всенімецький скоронпис, габельсбергерівка мала 200 конкурентів. В інших країнах Німеччини конкурентів буде далеко більше, між ними пітменівка, що встигла захопити 2/3 земної кулі. Німці свідомо контрабандували по-за кордони габельсбергерівку, як чинник свого впливу, однак вже з оголошенням війни в 1914 р. контрабанду підкосили.

Вже ради історичної правди автор повинен був згадати два многоважні явища стенографічного прогресу. Перше—це стенотахіграфія геніального шевця Августа Леманна з 1875 р., яку й робітничою стенографією ще й через те, що вона поширена між робітництвом Німеччини й Австрії. Леманівка досконаліша від габельсбергерівки своєю докладністю, багатством графічних елементів, науковістю в пристосуванні до мови, легкістю вивчення та на 120% більшою придатністю до швидкого письма. Друге—це спроби вироблення інтернаціональної стенографії. Спроби виникли в 1860 р. р. та йдуть двома шляхами: 1) шляхом пристосування одної з існуючих систем до міжнародної мови есперанто та 2) шляхом пристосування одної з існуючих стенографій до всіх мов. Спроб є багато, однак досі вони ще не були перевірені, бо справжнє інтернаціональне життя що-йно наладжується.

Автор обіцяв дати курс української стенографії, поділений на дві частини. Перша частина є; замість другої—біденька читанка. В першій є абетка з 26 літер, потім вовтузня про злучення шелестівок і голосівок з літерами (біблійне чудо), що тягнеться до кінця першої й половини другої частини. Всю мішанину освітлено 13 пітійськими правилами та 8 винятками з правил. В першій частині немає ні одного прикладного речення. Вказівок для досягнення „парламентаризації“, обіцяних у передмові, ні одної. Фахової термінології ні сліду.

Другу частину треба рахувати з § 11, що починається такою догмою: „Вінцем стенографічної штуки є скорочення, що полягають на зв'язуванні слів у реченні“. Тут ні правил, ні вказівок, як то саме вінчати стенографію. Не без підстави радить автор учням іти вчитися „парламентаризації“ на з'їзди. Жменькою значників, фразіограм та уривками промов нічого не здобудеш.

Хоча-б автор і був спромігся дати курс, що свідчив-би про його довгочісну практику, то до мети було-б іще дуже далеко. Метою стоїть українська стенографія. Засоби досягнення мети в автора з кожного погляду непридатні.

Візьмім абетку, наріжний камінь кожного письма. Філологічна фонетика вимагає 77 знаків для приблизно вірного віддання звуків української мови. Кулішівка й желехівка „ортографують“ 33 знаками. Юхим „стенографує“ 26 знаками. В нього А = АЛ = Я, Г = Г, Е = Е, Ж = Ш, З = С, И = І = Ї, У = Ю. В нього все одно: жити і шити, сілє і зілля, сідай і з'їдай, піти і пити, дим і дім, кінє і кинь, тинь і тин, путь і п'ють, тічка й тичка, пєся й п'єса, гриб і гріб і т. д. Уже повнописом Юхима годі віддати вірно думку, висловлену українською мовою. Тому автор безпідставно назвав свій твір українською стенографією. В нього ні сліду обробки м'якшення, ікання, перезвуків, двоголосівок, шелестієвих трьох і чотирьох-члених сполук, відмінних частин мови, наголосу та складні. Письмо, що не має засобів для віддавання цих явищ мови, не є стенографією, тоб-то вдосконаленим письмом.

Остається сказати про чисто графічну сторінку юхимівки. Абеткові значки не досить різняться між собою (з 26 знаків аж 12 мають однакову форму). Автор хвалиться простою: „Стенографічні літери не відрізняються ні різноманітністю...“ і т. д. Втім-то й лихо, що це груба помилка, а не чеснота. Половина значків дає змогу зберігати принцип однолінійності письма, з другої половини одні розкинено по-над лінію, другі по-під лінію. В результаті маємо многолінійність, погіршену правилом міщення літер над і під лінією для символізації голосівок. Із-за цього правила тратить цінність одинока гарна думка—складанкувати двошелестієвки. Автор признає, що шелестієвки мають головне значіння, але принцип їх типізації ломить, де тільки може. Типізація вимагає, щоб знак оставався однаково видимим для ока й вигідним для руки. Економіка витрати енергії при писанні вимагає тактового руху руки. Цій вимозі може відповісти тільки письмо складене з острих, до горизонтальної осі письма нахилених елементів. Ставлення елементів по вертикальній осі, як це часто робить Юхим, суперечить цій вимозі. Особливо прикрий з цього погляду є знак на шелестієвку „р“ та його неправильний дериват на „пи“, „пу“, „при“, „пру“, що його пише Юхим по діагоналі від лівої до правої руки.

Одною з важких хиб юхимівки є злєсживання натиском. Правда, рідко котра стенографія обходиться без нього, однак добрі системи визнають його тільки необхідним лихом, обмежуючи його вживання на один-два засадничі процеси. Юхим же кладе натиск для зазначення „а“ та „я“ та „ал“ та „і“ та „н“, а в значниках ще для „у“ та „р“. Тимчасом він, як довголітній практик, повинен знати, що натиск припиняє рух руки, і підчас скорого писання рідко вдається без того, щоб не зламалося писальце, що веде до пропуску що найменше $\frac{2}{3}$ частин думки промовця.

Засаднича нерівність абеткових знаків (малі : середні : великі = 1 : 4 : 8) дуже утрудняє їх злучування в постаті, надає постатям вигляд хистких монограм та не допускає членувати слова на приставки, пень та закінчення, що необхідно для скороного письма. Супроти цього корінного лиха сам автор інстинктивно просить вибачення. Він дає на 27 ст. класичне пояснення: „На перший погляд може здаватися, що ми відступаємо від правила § 2, що кожне слово мусить бути в одній постаті, а ми поділяємо слово за помічю закінчення, але справа в тім, що за помічю цих закінчень ми навчаємося скорочувати наше письмо“. Однак, автор zarazом і відпекується цього відкриття: „Ці закінчення потім зовсім не пишуться, й залишається тільки скорочене слово“. Він не знає, що, крім пневих, в модерних стенографіях широко вживають скорочення формальними частинами слів.

Письмо Юхима—це письмо далекої минувшини. По формі та якості—це дірявий німецько-російський кафтан, закросний ще в 1860 роках німцями, шитий росіянами, а латаний в 1925 році Юхимом. Українська мова потребує багатої на форми, гнучкої, членистої, гладкої для ока, вигідної для руки стенографії.

Стенографію треба складати відповідно до будови мови. Для цього потрібні підготовчі обслідування частотності звуків, законів ітерації, комбінації та варіації звуків, як рівно-ж частотності повторювання поодиноких слів та цілих фраз. Таке обслідування переходить сили одної людини. Необхідна тут колективна праця вчених та стенографів теперішності або колективна праця цілих поколінь (минувшини й майбутності).

Українська стенографія може бути утворена трьома засобами:

1) прийняттям інтернаціональної системи стенографії, (коли-б така існувала на практиці);

2) виробкою в національних межах: а) колективною роботою, б) індивідуальною роботою;

3) заміщена радіо-фонографічним приладом, коли-б такий був. Справа стенографії є справа великої культурної ваги, рівно-ж справа політична та наукова, одним словом, це суспільна справа великого значіння. Тому організоване суспільство мусить цією справою потурбуватися, щоб не йшли марно сили й кошти на піонерські роботи та непридатні системи.

Робітниче-селянська влада мусить поставити цю справу між невідкладні справи свого велетенського порядку дня.

Ерстенюк